

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Інститут економіки та менеджменту

Гринишин Ксенія Андріївна

(прізвище, ім'я, по батькові)

УДК: 338.48

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

«ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ НА
ПРИКЛАДІ ВИГОДСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ»

(назва роботи)

ОПП «Міжнародний готельно-туристичний бізнес»

(назва освітньої програми)

Спеціальності 242 «Туризм»

(назва освітньої програми)

**Робота містить результати власних досліджень, використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело:**

Здобувач освітнього ступеня

Гринишин К. А.

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник

доцент Качала Софія Віталіївна

(підпис, прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання керівника)

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

(посада) (підпис) (дата) (ініціали та прізвище)

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Інститут економіки та

менеджменту

Кафедра Туризму, рекреації та регіонального розвитку _____

Освітній рівень Міжнародний готельно-туристичний бізнес

Спеціальність 242 Туризм _____ МГТЗ-21-1

(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

« _____ » _____ 20_ року

ЗАВДАННЯ

НА БАКАЛАВРСЬКУ РОБОТУ СТУДЕНТОВІ

Гринишин Ксенія Андріївна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи « Перспективи розвитку екологічного туризму в Україні на прикладі Вигодської територіальної громади »

керівник роботи доцент Качала Софія Віталіївна _____,

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від “ _____ ” _____ 20__ року № _____ 2.

2. Строк подання студентом роботи

3. Вихідні дані до роботи статті, тези та монографії рекомендації стосовно по перспективі розвитку екологічного туризму в Україні на прикладі Вигодської територіальної громади, методичні вказівки для розробки бакалаврської роботи.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ

РОЗДІЛ 2. ТУРИСТИЧНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВИГОДСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ У ВИГОДСЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Рисунки 13

Консультанти розділів роботи

	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	зав дання прийма в
	Качала С.В.		
	Качала С.В.		
	Сімків Л.Є		

Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

	Назва етапів бакалаврської роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
	Підбір матеріалу	29.01.2025	
	Підбір літератури, джерел	05.02.2025	
	Написання розділу 1	15.02.2025	
	Написання розділу 2	23.03.2025	
	Написання розділу 3	13.04.2025	
	Написання вступу та висновків	03.05.2025	
	Оформлення списку джерел	12.05.2025	

Студент

_____)
(підпис)

_____)
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

_____)
(підпис)

_____)
(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

У дипломній роботі проаналізовано проблеми, виклики та стратегічні перспективи розвитку екологічного туризму на прикладі Вигодської територіальної громади Івано-Франківської області. Виявлено поліаспектний характер обмежень, що стримують розвиток екотуристичних практик, зокрема екологічні ризики, дефіцит інфраструктури, фрагментоване управління природними ресурсами, соціально-демографічні виклики та низький рівень кадрової й маркетингової підготовки.

В межах дослідження проведено SWOT-аналіз території, дано оцінку ресурсного потенціалу, опрацьовано сценарії розвитку до 2035 року. Запропоновано комплекс практичних заходів, спрямованих на розбудову системи сталого екотуризму: впровадження інструментів екологічного менеджменту, цифрової інфраструктури, освітніх програм для гідів, програм підтримки МСП, розширення участі громади та міжнародної співпраці. Доведено, що реалізація сценарію «Green Leap» здатна суттєво підвищити соціоекономічну стійкість регіону й забезпечити збереження його ландшафтної унікальності. Робота має наукову та прикладну цінність для фахівців у галузі туризму, просторового планування та розвитку територій.

Ключові слова: екологічний туризм, сталий розвиток, територіальна громада, Вигода, Карпати, екотуристична дестинація, інтегральна оцінка.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ.....	8
1.1. Суть та особливості екологічного туризму.....	8
1.2. Методологічні основи дослідження екологічного туризму.....	15
1.3. Досвід розвитку екологічного туризму в Україні та за кордоном.....	23
РОЗДІЛ 2. ТУРИСТИЧНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВИГОДСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	27
2.1. Загальна характеристика Вигодської територіальної громади.....	27
2.2. Природні туристичні ресурси.....	32
2.3. Історико-культурні туристичні ресурси.....	36
2.4. Характеристика туристичної інфраструктури регіону.....	42
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ У ВИГОДСЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ.....	51
3.1. Проблеми та виклики розвитку екологічного туризму у Вигодській територіальній громаді.....	51
3.2. Шляхи подолання проблем та перспективи розвитку екологічного туризму у Вигодській територіальній громаді.....	56
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	65

ВСТУП

У XXI столітті екологічний туризм, що базується на принципах сталого природокористування, екологічної просвіти та збереження біорізноманіття, стає дедалі важливішим напрямом глобального туристичного розвитку. Він не лише формує нові соціокультурні ідеали, а й виступає інструментом сталого економічного зростання для територій з високим природно-ресурсним потенціалом. Особливої актуальності набуває вивчення можливостей розвитку екотуризму в межах адміністративно-децентралізованих структур, зокрема територіальних громад, які з 2020 року отримали нові повноваження у сфері просторового планування, управління земельними ресурсами, культурною спадщиною та туристичною політикою.

Вигодська територіальна громада, розташована на межі Передкарпаття та Горган, є прикладом регіону з винятковим ландшафтним різноманіттям, збереженою природною цілісністю та потужною історико-культурною ідентичністю. Разом із тим, територія стикається з низкою викликів: фрагментованим управлінням природними ресурсами, зношеною інфраструктурою, соціальною депопуляцією та слабкою впізнаваністю на туристичному ринку. Саме ці проблеми зумовлюють необхідність системного дослідження перспектив розвитку екологічного туризму у Вигодській ТГ як одного з пріоритетних напрямів стратегічного зростання.

Метою дослідження є визначення актуальних проблем і потенціалу розвитку екологічного туризму у Вигодській територіальній громаді, а також формування обґрунтованих стратегічних напрямів, здатних забезпечити сталий розвиток цієї дестинації у довгостроковій перспективі.

Об'єктом дослідження є система організації та функціонування екологічного туризму на локальному рівні в умовах Вигодської ТГ.

Предметом дослідження є структурно-функціональні, соціоекономічні, екологічні, інституційні та просторові чинники, що визначають можливості,

обмеження й перспективи розвитку екологічного туризму на території Вигодської громади.

Для досягнення поставленої мети були визначені такі завдання дослідження:

- розкрити сутність і функції екологічного туризму як форми сталого розвитку територій;
- проаналізувати природно-ресурсний та соціоекономічний потенціал Вигодської громади;
- ідентифікувати проблеми та бар'єри, що стримують розвиток екотуризму в регіоні;
- розробити практичні шляхи їх подолання з урахуванням міжнародного досвіду та локальних особливостей;
- запропонувати прогностичні сценарії та стратегічні рекомендації щодо подальшого розвитку екологічного туризму у Вигодській ТГ.

Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: аналіз наукової літератури та нормативно-правової бази; методи системного й ситуаційного аналізу; SWOT-аналіз території; елементний підхід до оцінки природного потенціалу; логіко-структурний метод для побудови сценаріїв розвитку; а також емпіричні методи – моніторинг, порівняльна статистика.

Наукова новизна дослідження полягає у спробі комплексної інтеграції природно-екологічного, соціального, управлінського та маркетингового аспектів розвитку екологічного туризму на рівні конкретної громади. Робота також має прикладну цінність для планування територіального розвитку, формування місцевих програм підтримки малого підприємництва, освітніх ініціатив та інституційної стратегії позиціонування Вигодської ТГ як еталонної дестинації сталого туризму в українських Карпатах.

Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (кількість позицій – 47). Загальний обсяг роботи становить 66 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ

1.1 Суть та особливості екологічного туризму

Природа і традиційна культура України представляють великі потенційні можливості для розвитку екотуризму. Різноманітність, унікальність, привабливість і широта ландшафтів, які ще не охоплені процесами урбанізації, інтенсивним сільським господарством, досить велика.

Розвиток екотуризму активно змінює географію рекреаційної діяльності, сприяє становленню нових стандартів і уявлень про те, як і де, слід відпочивати, формує нові туристські потоки. При цьому відбувається формування єдиного туристського простору, яке орієнтовано саме на ті райони, де в силу визначених обставин, що склалися існують передумови та потреба у розвитку екологічного туризму [2].

Існує багато різноманітних визначень поняття «екологічний туризм», серед них виділяють «екотуризм» як природний туризм, який включає вивчення природного і культурного навколишнього середовища, та є формою активного відпочинку з екологічно значущим наповненням. Під ним також розуміється особливий інтегруючий напрямок рекреаційної діяльності людей, що будують свої взаємовідносини з природою та іншими людьми на основі взаємної вигоди, взаємоповаги та взаєморозуміння. Туристи отримують від такого спілкування з природою певний фізичний, психологічний, інтелектуальний та емоційний запас міцності та здоров'я, а природа при цьому зазнає мінімальних оборотних впливів і втрат, місцеві мешканці отримують соціальні та економічні стимули до збереження природи та традиційного природокористування.

Екологічний туризм – це такий вид туризму, що виражається в активному часовикористанні людини в природному середовищі не тільки з використанням її рекреаційних, пізнавальних і інших можливостей, але і з

урахуванням їхнього зберігання і збільшення як на свідомому, так і на практичному рівні.

Основна ідея екологічного туризму – це насамперед турбота про навколишнє природне середовище, що використовують у туристських цілях. Саме використання в туристських цілях багатств природи в сполученні з вихованням любові до неї, утвердження важливості її захисту і є відмітною рисою екологічного туризму [5, 6].

Якщо взяти до уваги найбільш суттєві властивості екотуризму, що включаються до більшості визначень, можна виділити п'ять головних принципів побудови і здійснення екологічних турів та програм.

На думку А.В. Дроздова екологічний туризм має бути:

- зверненим до природи (як незайманим, так і окультуреним) і заснованим на використанні переважно природних ресурсів;
- екологічно стійким, тобто таким, що не завдає збитків або мінімізує шкоду навколишньому середовищу;
- неодмінно націленим на екологічну освіту та на формування відносин рівноправного партнерства з природою;
- таким, що дбає про збереження місцевого соціокультурного середовища;
- економічно ефективним, тобто забезпечувати сталий розвиток тих районів, де він здійснюється. [9, 10].

Цей лаконічний перелік цілком достатній, щоб відрізнити екологічний туризм від його інших форм. При цьому даний перелік не пов'язує екотуризм виключно з некомфортабельними мандрівками у «дику природу». У відповідності з цими принципами навіть плавання на лайнері по Амазонці можна вважати екологічним туром, за умов, що з позицій екотехнології цей лайнер буде досконалий, туристи будуть часто покидати судно для піших, верхових маршрутів, сплавів на човнах, якщо вони ознайомляться з місцевою природою, аборигенної культурою та екологічними проблемами регіону та

внесуть певний внесок у їх вирішення, нехай навіть найпростішим способом - пожертвами на місцеві природоохоронні проекти.

Водночас, наведений приклад показує, що доцільно розрізняти два трактування екотуризму як вузький (класичний) і широкий. Даний приклад, очевидно, відноситься до екотурів в широкому розумінні.

Від традиційного туризму екологічний туризм відрізняється наступними ознаками:

- перевага природних об'єктів туризму;
- стале природокористування;
- менша ресурсо- і енергоємність;
- екологічне просвітництво [11].

Це означає, що тур або маршрут екологічні, якщо (**основні ознаки**):

- транспорт, яким користуються туристи - екологічний;
- їжа туристів екологічно чиста і корисна, при цьому в раціоні туристів присутні місцеві продукти;
- маршрути туристів і кваліфіковані гідни ведуть в цікаві і екологічно сприятливі природні та культурні ландшафти;
- в програму туру включаються відвідання навчальних екологічних стежок, природознавчих, краєзнавчих музеїв, екотехнологічних господарств і, обов'язково, ознайомлення з місцевими екологічними проблемами;
- сміття не викидається в загальний смітник чи звалище, а збирається спеціальним чином і згодом надходить на екотехнологічну переробку;
- привали і вогнища влаштовують тільки в спеціально обладнаних місцях;
- гриби, ягоди, квіти, лікарські рослини, будь-які природні сувеніри збираються тільки тоді і там, де це дозволено;
- готелі, кемпінги, притулки та колиби, в яких зупиняються туристи, розташовані так, що не порушують екологічно сталий розвиток навколишнього ландшафту і не спотворюють його образ;

- ці готелі і кемпінги побудовані з екологічно нешкідливих матеріалів, їх мешканці не витрачають надмірно енергію і воду, при цьому стоки очищаються, інші відходи утилізуються;
- місцеві жителі мають можливість розвивати свої традиційні форми господарства, не втягуючись в туристський бізнес;
- туристи з повагою ставляться до місцевих культурних традицій, прагнуть вивчити і зрозуміти їх;
- туристи доступними їм способами беруть участь у вирішенні місцевих екологічних проблем;
- доходи від туру сприяють наповненню місцевого бюджету в галузі питань та проблем екологічної ситуації в регіоні [13, 14].

Поліфункціональність туризму відображається комплексним характером мотивації, що спонукає людину до подорожі, і комплексністю в організації подорожей та обслуговуванні туристів.

Серед основних **функцій** екологічного туризму слід зазначити:

Рекреаційно-освітню, сутністю якої полягає у фізіологічній (відновлення фізичних сил, оздоровлення, відпочинок) та психологічній (зміна місця, оточення, набуття нових вражень та відчуттів) релаксації. Зростання добробуту, зміна характеру праці в бік її інтелектуалізації стимулюють підвищення рівня освіти, самоосвіту та просвітництва.

Соціальну, під якою розуміється задоволення специфічних потреб населення у відпочинку, оздоровленні, спілкуванні з природою, що сприяє зміцненню фізичного і розумового здоров'я суспільства.

Культурну, при якій екологічний туризм виступає засобом комунікації та саморозвитку, підвищення рівня освіти та загальної культури шляхом ознайомлення з культурою, побутом, традиціями та віруваннями, стилем та характером життя інших народів, з культурною спадщиною людства та перлинами природи. Безпосереднє спілкування різних народів і різних культур сприяє взаємозбагаченню та саморозвитку культури, відіграє значну

роль в укріпленні миру та порозуміння на планеті, розширює культурні та ділові контакти.

Природоохоронну, зміст якої полягає у попередженні деградації природних рекреаційних комплексів під впливом антропогенної діяльності, в тому числі і рекреаційної.

Економічну. Економічна складова туристичної діяльності проявляється не тільки в комерційній спрямованості, але й в посиленні соціальної та екологічної ролі туризму (реставрація пам'яток історії та культури, природоохоронні заходи, реконструкція матеріально-технічної бази, освітянська та виховна робота засобами туризму тощо), що свідчить про гуманістичну спрямованість туризму.

Виховну. Ця функція завжди була властива туризму, адже після далеких мандрів подорожуючий не тільки здобуває певний досвід, а й вчиться терпляче долати незручності, загартовувати тіло й дух, любити свій край, цінувати його, з толерантністю й повагою ставитися до традицій, вірувань, світогляду інших народів [18].

Екологічний світогляд населення рекреаційних територій формується шляхом їх залучення до процесу обслуговування туристських маршрутів, де місцеві мешканці виступають в ролі провідників та інструкторів, аніматорів, учасників фольклорних ансамблів, прибиральників території і т.д. Тільки тоді, коли місцеві жителі переконуються в рекреаційній привабливості свого природного ландшафту, усвідомлюють, що він має еколого-естетичну цінність і може приносити матеріальну вигоду, вони приходять до думки про його охорону. Розуміння того, що економічно хижацьке використання природних ресурсів може вивести їх територію зі сфери рекреаційного користування, є стимулом і спонукальною причиною для її охорони і раціонального використання [22].

Екотуризм необхідно визначати як авангард, що привносить усе краще на туристський ринок і є зразком для наслідування у всьому світі.

Для більш глибокого розуміння цього виду подорожей наведемо **10 постулатів екотуриста**, сформульованих (TIES):

1. пам'ятати про вразливість Землі;
2. залишати тільки сліди, забирати з собою тільки фотографії;
3. пізнавати світ, у який потрапив: культуру народів, географію;
4. шанувати місцевих мешканців;
5. не купувати вироби виробників, що піддають небезпеці навколишнє середовище;
6. завжди ходити тільки протоптаними стежками;
7. підтримувати програми з захисту навколишнього середовища;
8. де можливо, використовувати методи зберігання навколишнього середовища;
9. підтримувати (патрунувати) організації, що сприяють захисту природи;
10. подорожувати з фірмами, що підтримують принципи екотуризму [23].

З цих позицій екологічний туризм можна вважати концепцією сталого життєздатного розвитку туристичної індустрії у XXI ст.

Термін «екотуризм» був запропонований та введений у обіг маркетингологами а не вченими (туризмознавцями), тобто екотуризм виник в результаті потреб самих туристів, що виявляється у попиті на спілкування з природним середовищем, появі нових групових і суспільних потреб у вивченні й охороні природи, культурної спадщини тощо. У такий спосіб екотуризм реалізується як реальний економічний чинник, що спонукає туроператорів до його розвитку.

Таким чином, наявність екотуристів (ринку попиту) та туристична індустрія (турбізнес, що реагує на попит та формує пропозицію), є основною рушійною силою розвитку екологічного туризму. Уявлення деяких вітчизняних експертів про те, що головним чинником розвитку екотуризму виступають туристські ресурси природоохоронних територій, не отримує

жодного реального підтвердження. Ресурси в Україні є давно, а екологічний туризм розвивається переважно в теоретичній площині.

Тому, стратегія розвитку екотуризму через національні й регіональні адміністрації, комітети та держуправління з туризму та систему відповідних органів управління природоохоронними територіями вимагає більш глибокого концептуального та практичного опрацювання. Розвиток екотуризму в ринкових умовах можливий в першу чергу на основі економічних механізмів, а аж ніяк не адміністративних. З урахуванням вище наведеного цілком очевидно, що саме екотуристи і туристична індустрія (турбізнес) розвивають екотуризм, як напрямок туристичної діяльності [26].

Існує два основні напрямки екологічного туризму. Відповідно до першого з них, головним об'єктом екотуризму є малозмінені природні території. Цей напрям виник у США у середині 80-х років XX ст. у рамках організації туристських мандрівок у найвіддаленіші, неосвоєні регіони світу. Паралельно об'єктами екотуризму у США стали місцеві національні природні парки. Другий напрям розвитку екотуризму, який набув поширення насамперед в Європі і в Україні, спрямований на відвідування, поряд із малозміненими людською діяльністю природними територіями, і об'єктів традиційної місцевої культури. У зв'язку із зосередженням уваги на організації відпочинку насамперед у сільській місцевості, цей напрямок екологічного туризму у нас часто називають сільським або агротуризмом. Саме другий напрямок розвитку екотуризму є найперспективнішим, з огляду на стрімке скорочення кількості малозмінених природних ландшафтів, у тому числі і в Україні.

Україна має надзвичайно багаті й різноманітні природні туристичні ресурси. Але не завжди і не всюди задовільним є характер їх використання. Історично взаємовідносини суспільства і природи розвивались у міру накопичення знань і досвіду від пасивної охорони природних об'єктів до раціонального природокористування, яке включає охорону й відновлення природних ресурсів та інші заходи. Природні рекреаційні ресурси є

незамінною умовою і матеріальною базою розвитку рекреаційного природокористування, а їхня охорона від забруднення і руйнування – найважливіше завдання суспільства. Охорона природи важлива не тільки в економічному відношенні, але і як засіб захисту здоров'я людини. До її основних екологічних цілей належить збереження нормативного функціонування екосистем рекреаційного комплексу, оскільки підтримання нормативного гідрологічного режиму, оптимальної лісистості, сприятливого співіснування курортних і заповідних територій із зонами господарського освоєння та регуляції антропогенних навантажень можуть гарантувати нормальне відновлення природних ресурсів. Важливим завданням є і збереження максимальної різноманітності екосистем [29].

1.2 Методологічні основи дослідження екологічного туризму

Методологічний аналіз досліджень проблем екологічного туризму на природоохоронних територіях потребує розкриття основних термінів, що належать до організації та проведення досліджень. Це: «методологія», «метод», «методика», «дослідження».

Термін «методологія» грецького походження і означає «вчення про метод» або «теорія методу». Методологія - система принципів і засобів організації та побудови теоретичної та практичної діяльності, а також вчення про цю систему. Методологія дослідження проблем туризму - туризмологія вирішує, насамперед, стратегічні проблеми і включає в себе принципи й методи пізнання теорії туристського виховання.

Термін «метод» походить від грецького „methods“ що означає «шлях дослідження, теорія, вчення». Метод - це засіб досягнення будь-якої мети, вирішення конкретного завдання. В теорії екологічного туризму під поняттям наукового методу розуміється система основних підходів й засобів дослідження, що відповідають предмету і завданням цієї науки.

Терміном «методика» позначають конкретні форми та засоби використання методів, за допомогою яких здійснюється глибше пізнання різноманітних проблем екотуризму.

Методику дослідження проблем екології туризму можна визначити як сукупність систематизованих прийомів і засобів наукового пошуку в теорії та практиці екотуризму, навчанні й розвитку фахівця для сфери туризму та розвитку фахівця в туризмі, правил та технологій їх застосування, порядку інтерпретації одержаних результатів.

При вивченні екологічного туризму важливим є дослідження методів впливу туризму на природні комплекси (див. рис. 1.1.).

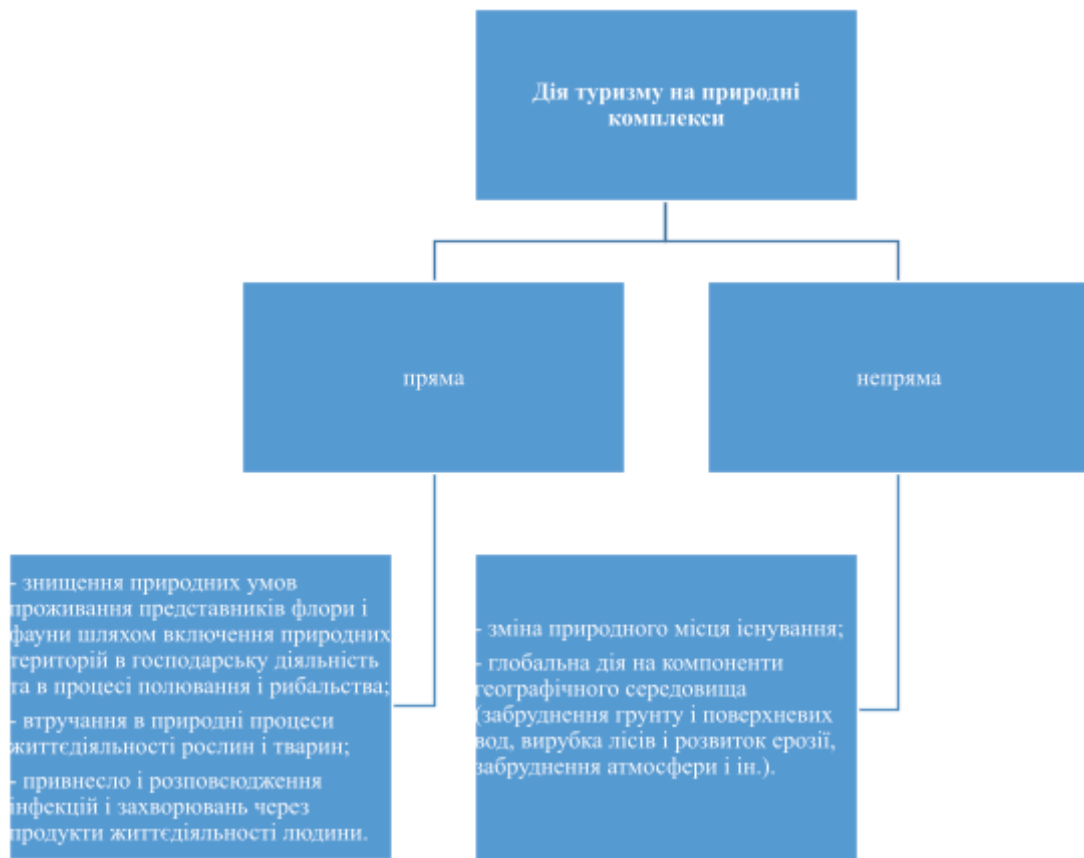

Рисунок 1.1 – Методи впливу туризму на природні комплекси [31]

Управляти процесом впливу туризму на природу можна також прямо або побічно. Варіант прямого управління включає: обмеження загального числа відвідувачів, закриття для відвідин особливо цінних природних об'єктів і територій, використання сучасних технічних засобів і новітніх технологій,

що дозволяють мінімізувати забруднення навколишнього середовища. Непрямий варіант управління ґрунтується на зміні поведінки туристів шляхом підвищення рівня освіти, виховання шанобливого, дбайливого і гуманного відношення до місцевих жителів, тварин і рослин у відвідуваній ними місцевості. Обидва методи у край важливо в даний час для збереження природи і екології.

Основою розвитку екологічного туризму є науково-методичне забезпечення як бази його становлення та розвитку. Насамперед це формування уявлення про конструктивно-географічну спрямованість екологічного туризму як дидактичну основу (школу) раціонального природокористування та охорони природи.

Таким чином, основними науково-методичними засадами та завданнями екологічного туризму є:

- спрямування на інтелектуальний розвиток екологічної освіти, підвищення культури взаємовідносин туристів та відпочиваючих з природним середовищем шляхом змістовного дидактичного екоосвітнього опрацювання туристичних програм (стежок, маршрутів, турів, тренінгів тощо); розробка і впровадження еко-культурних норм поведінки у природному середовищі з поступовим переходом на рівень екокультури спілкування з природою; виховання в туристів і відпочиваючих потреби не тільки насолоджуватись природним середовищем, але й дбати про його майбутнє, а також сприяти збереженню та відтворенню довкілля як основного ресурсу екологічного туризму;

- створення інтеграційної основи для інших видів туризму у використанні рекреаційного потенціалу природного середовища з метою найбільш повного відновлення фізичних і духовних сил людини, забезпечення повноцінного відпочинку. При цьому навколишнє природне середовище розглядається як сфера життєдіяльності людини і як джерело інформаційної, психологічної та емоційної складових туристично-рекреаційної діяльності;

- орієнтування на соціально-економічний розвиток туристично-рекреаційних центрів, насамперед природоохоронних і природних територій, урбокомпенсаційних смуг міст; зростання регіонального та місцевого туристичного підприємництва; підвищення рівня зайнятості населення; збалансування регіональних суспільно-економічних диспропорцій; подолання мовних, соціальних, класових, етнічних та релігійних бар'єрів; зберігання місцевих промислів, звичаїв та традицій;

- упровадження ринково-інформаційних чинників захисту природи на основі екотуристичного геомаркетингу (інколи його називають «зелений маркетинг») рекламуючи природне середовище, інформуючи туристів про наслідки їх безтурботного ставлення до природи, налагоджуючи ефективні стосунки з адміністраціями природогосподарських та природоохоронних організацій, громадськими природоохоронними організаціями, менеджмент екотуризму має працювати для загального поліпшення екологічного стану та відтворення природного середовища території міст, регіонів, держави загалом;

- поглиблення економічного змісту екотуристичної діяльності та її природоохоронної функції, створення і реалізація рентабельних турів і послуг, мінімізація витрат на їх виробництво, отримання прибутку, пошук нових можливостей для розвитку екотуризму на сталій економічній основі;

- інновація раціонального природокористування і охорони природи на основі органічної взаємодії суспільно-економічної, конструктивно-географічної та екологічної складових екотуристичної діяльності.

Кожне з вищеназваних завдань має самостійне значення і може бути розгорнуте у відповідну систему напрямків, піднапрямків і завдань [32].

Нерідко екотуризм пов'язують із пригодницьким туризмом (adventure tourism). Однак екологічний туризм не завжди має на увазі пригодницький компонент. Зелений сільський туризм, або агротуризм (agrotourism), особливо

популярний у США і країнах Західної Європи, – відпочинок у сільській місцевості (у селах, на хуторах, у зручних селянських будинках).

Туристи якийсь час ведуть сільський спосіб життя серед природи, знайомляться з цінностями народної культури, прикладного мистецтва, з національними піснями і танцями, місцевими звичаями, беруть участь у традиційній сільській праці, народних святах і фестивалях. “Зелений туризм” (green tourism) має на увазі застосування в туристичній індустрії екологічних методів і технологій [32].

У німецькомовних країнах прикметник «екологічний» уживається досить рідко й у визначеннях «зелених» галузей туризму практично не використовується. Там найбільш широкого поширення набув термін «м’який туризм», або «екологічно і соціально-відповідальний туризм».

Важливим елементом дослідження стану екотуризму є його моделювання. За формою реалізації (під реалізацією розуміють характеристику того, «із чого і як модель зроблена» моделі розрізняють реальні та ідеальні (знакові) (див. рис.1.2.).

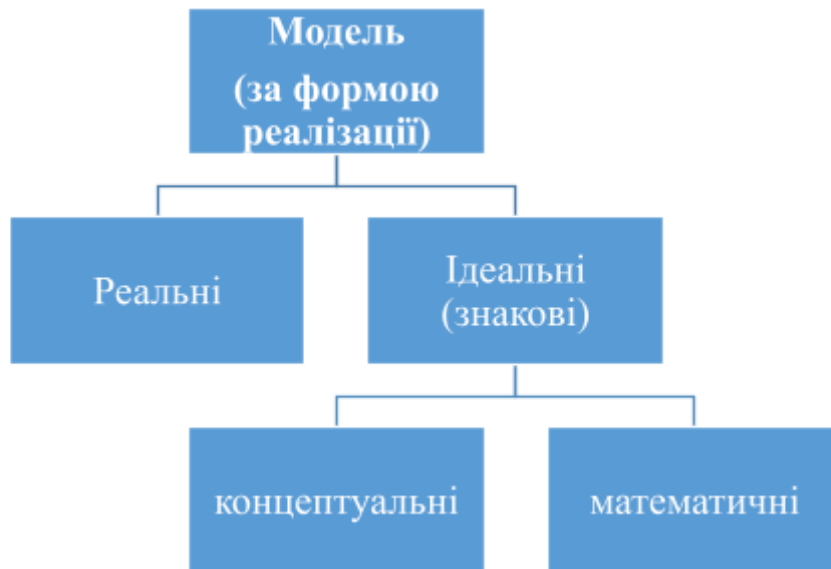

Рисунок 1.2 –Тип моделі (за формою реалізації) [32]

Реальні моделі реалізуються у тій же формі, що й об’єкт відображення –акваріум як модель водойми, акватрони, фітотрони тощо. Ідеальні моделі –

формальне відображення дійсності за допомогою даного алфавіту символів і операцій над символами.

Ідеальні моделі поділяються на дві групи – концептуальні та математичні. Концептуальна модель являє собою дещо більш формалізований і систематизований варіант традиційного опису досліджуваної екосистеми, що складається з наукового тексту, що супроводжується блок-схемою системи, графіками, таблицями тощо.

Перші концептуальні моделі в екології з'явилися лише у 20-му столітті. Відповідно до визначення ВТО і Всесвітньої Ради з туризму та подорожей (WTTC), «сталий туризм відповідає потребам як туристів, що відвідують туристичні центри, так і населення останніх; крім того, він припускає забезпечення й оптимізацію перспектив майбутнього розвитку. Ресурси використовуються таким чином, щоб задовольнити економічні, соціальні і естетичні потреби, але при цьому зберегти культурну унікальність, найважливіші екологічні особливості, різноманіття біологічних видів і життєво важливі системи» [37].

На додаток до цього на Міжнародному форумі «Навколишнє середовище і розвиток» відзначено, що «Сталий туризм повинен відповідати критеріям соціальної, культурної, екологічної й економічної сумісності. Сталий туризм – це той туризм, що у довгостроковій перспективі, тобто в проекції на сучасне і майбутні покоління, може адаптуватися до конкретних етнічних і культурних особливостей, відповідає вимогам соціальної справедливості, екологічно виправданий, а також доцільний і вигідний в економічному плані».

Коли говорять про подорожі в природу, то часто застосовують термін екотуризм. Між тим, екотуризм, з одного боку, - важлива ланка туристичного ринку, що має високі темпи зростання, а з іншого, концепція, положення якої ширше поняття сумісності (мається на увазі позитивний вплив людини на природу) [40].

Поняття «екотуризм» широко використовується в сучасній діяльності заповідних зон і природних парків. Бурхливе зростання цього виду подорожі в світі протягом останніх десятиліть пояснюється не тільки погіршенням стану навколишнього середовища, але і все більшим «окультуренням» популярних районів відпочинку – гірських курортів, узбереж теплих морів, використання територій для сільських потреб.

Різноманіттю термінів відповідає широта змісту і множинність конкретних форм діяльності в цій новій області індустрії туризму. Існує чимало визначень екотуризму, кожне з яких виявляє ті чи інші важливі аспекти. У сукупності ці визначення достатньо повно описують і розмаїтість, і еволюцію уявлень про цілі і завдання нової туристської галузі.

Особливо виділимо з представленого нижче безлічі чотири визначення, найбільш відомі та широко дискутуються в німецькомовній літературі. Ці визначення вироблялися протягом двох останніх десятиліть, перш за все в альпійських країнах, які зазнали важкі негативні наслідки бурхливо розвивалося там масового туризму.

Відповідно до визначення Й. Кріппендорфа (J. Krippendorf) головна мета нової політики туризму, спочатку названого цим автором тихим, чи спокійним, туризмом, полягає в тому, щоб „довготривало забезпечувати фізичний і духовний відпочинок можливо більшому числу людей в безпосередньому контакті з ландшафтом, а також відповідають ландшафту і потребам відпочиваючих, формах поселень з урахуванням довгострокових інтересів місцевих жителів“. У визначенні, запропонованому П. Хасслахером (P. Hasslacher), названі чотири «стратегічних» компонента, наявність і взаємодія яких характеризує м'який туризм [43].

Схоже за структурою, але інше за змістом визначення запропонував К.-Х. Рохлітц (K.-H. Rochlitz). Відповідно до даного автору м'який туризм являє собою систему, що складається також з чотирьох взаємодіючих елементів: оптимального відпочинку гостей, „інтактного“ ландшафту, тобто такого, з яким гості стикаються безпосередньо при взаємозв'язку із місцевим

соціокультурним середовищем. Саме визначення формулюється так: «М'який туризм – це кількісно помірний туризм, який завдяки дистанційній інтеграції створює для місцевих жителів економічні вигоди і забезпечує взаєморозуміння між гостями та місцевими жителями, а також не завдає шкоди ні ландшафту, ні місцевому соціокультурному середовищі».

Важливим поясненням автора до цього визначення служить вказівка на такий характер взаємодії елементів у системі «м'який туризм», який забезпечується значною мірою за рахунок спрямування частини прибутку на усунення до деякої міри неминучого порушення природного ландшафту.

Істотне доповнення до викладених вище визначень і концепцій м'якого туризму зробив Д. Крамер (D. Kramer). На його думку, гуманізація туризму, реформування та перетворення жорсткого туризму в м'який більш продуктивні не на індивідуальному рівні, тобто не через зміну індивідуального поведінки туристів або конкретних політиків і керівників туристського бізнесу, а через цілеспрямований вплив громадських організацій на політику великих турфірм.

Визначається структура поняття «екологічний туризм». На основі аналізу вітчизняних публікацій, виділяємо близько 10 характеристик екотуризму званого альтернативним, пригодницьким, природоохоронним, зеленим, м'яким, сільським (фермерським), науковим та ін. Як бачимо, спектр епітетів по відношенню до екологічного туризму відрізняється надзвичайною різноманітністю.

Всі ці форми туризму і вживані для їх позначення терміни в тій чи іншій мірі зобов'язані своїм походженням і розвитком могутньому впливу на сучасне суспільство екологічного імперативу, а також концепціям сталого або, точніше сказати такого, що підтримує розвитку та збереження біологічного різноманіття [45-46].

Методологічною базою роботи є загальновизнані методи наукових досліджень. Теоретичну основу становлять фундаментальні положення екології та охорони навколишнього середовища, передові наукові розробки з

питань теорії і практики регіональної політики, праці провідних українських і зарубіжних вчених з проблем охорони довкілля та управління екологічною безпекою.

1.3 Досвід розвитку екологічного туризму в Україні та за кордоном

Необхідність розвитку екологічно орієнтованого і безпечного для природи і місцевих співтовариств туризму, як одного з найважливіших принципів сталого розвитку в цілому, отримала підтвердження на міжнародному рівні. Основна ідея багатьох міжнародних документів полягає в тому, що розвиток туризму повинен бути заснований на принципах сталості – туризм повинен бути екологічно орієнтованим у довгостроковій перспективі, економічно життєздатним, а також відповідати етичним і соціальним інтересам місцевих співтовариств [46].

На початку XXI ст. індустрія екологічного, сільського туризму визначалася експертами ВТО (Всесвітньої туристичної організації) як суттєвий, найбільш динамічно зростаючий сектор світового туристичного господарства. Обсяги надання агротуристичних послуг у постіндустріальних країнах нині практично в 2-4 рази перевищують обсяги зростання готельної бази і курортного сервісу в цих країнах.

В останні роки Всесвітня туристична організація провела в країнах Східної Європи ряд регіональних заходів, присвячених екотуризму. Відмічено доцільність розвитку екологічного туризму в країнах Східної Європи в поєднанні з культурним туризмом. Заходи, що проводяться СОТ, дають уявлення про значні перспективи розвитку даного виду туризму в світі, дозволяють оцінити потенціал екологічного туристського бізнесу відповідно з міжнародними стандартами якості.

Географія екологічного туризму своєрідна. Якщо основні міжнародні потоки традиційних туристів спрямовані із малорозвинених країн у розвинені, а серед приймаючих країн лідирують Франція, США, Іспанія, Італія, то екотуристи направляються головним чином з розвинених країн у ті, що розвиваються. Останні перебувають переважно в тропіках, природа яких

екзотична й приваблива для мешканців помірних широт. Тут серед лідерів - Кенія, Танзанія, Еквадор, Коста-Рика, Непал, а також Австралія, Нова Зеландія й ПАР.

У розвинених країнах Європи й Америки еко туристи дуже часто подорожують і по своїх країнах. Еко туристами переповнені національні парки США, а відвідування деяких парків навіть доводиться замовляти заздалегідь. Екологічна рівновага на «диких» територіях не витримує зростаючих навантажень. Виникає необхідність у створенні нових рекреаційних територій [39].

Еко туристи прагнуть потрапити у місця з недоторканою природою, але таких залишається все менше, і багатьом доводиться задовільнятися квазіприродою вторинних, уже значно змінених людською діяльністю ландшафтів. Виїжджаючи на пікнік у найближчий ліс, ви, швидше за все, виявляєтеся саме в таких ландшафтах.

В Україні еко туризм знаходиться тільки в стадії становлення. Причини цього в економічних труднощах, а також у специфіці вітчизняної системи охоронних територій. У міжнародній практиці існує таке поняття як „синій прапор“. Його присвоюють екологічно чистим районам. Природно, що туристи бажають відпочивати саме в цих місцях, тому що там ніщо не загрожує їх здоров'ю. „Захист навколишнього середовища повинен встояти перед тиском з боку організацій або осіб, стурбованих лише комерційним успіхом або особистим збагаченням“, - сказано в Монреальській декларації по туризму (1996р.) [14].

Слід наголосити, що в Україні основи теорії, наукові принципи і методи сталого туризму ще формуються. Можливо, саме цим пояснюється недостатня розробленість економічних, екологічних і управлінських аспектів туризму. У зв'язку з цим достатньо слабо розроблені і більшість прикладних питань організації й інформації у сфері туризму. Загальним фоном Україні на арені міжнародного туризму все ж являється несприятлива екологічна ситуація і політичні негаразди. Для розвитку туризму в країні потрібна як

політична стабільність, так і популяризація культурних і природних можливостей країни. На жаль, в Україні до теперішнього часу немає консолідованих туристсько-інформаційних центрів, які могли б стати як джерелами так і розповсюджувачами інформації про туристичні ресурсах України.

Досвід розвинених країн світу показує, що могутність країни визначається не тільки високим рівнем освіти і технологій, а й рівнем культури природокористування.

Хоча зелений туризм зародився в країнах Європи, лідерство за обсягами розвитку впродовж останніх десятиліть стабільно утримують США. Згідно з нещодавними маркетинговими дослідженнями, проведеними Асоціацією індустрії подорожей Америки, майже 2/3 усіх повнолітніх громадян США, тобто 87 млн осіб, здійснили щонайменше одну мандрівку в сільську місцевість з метою відпочинку за останні три роки.

Щодо Європи, варто відзначити вагому державну підтримку програм залучення сільських громад до зеленого, агро та екотуризму. Європейський Союз вбачає в зеленому туризмі основний важіль економічного підйому своїх сільських територій. За підрахунками експертів Європейського банку реконструкції та розвитку, облаштування в місті вихідця з сільської місцевості в 20 разів дорожче, ніж створення умов для його життя і роботи в селі. Також підраховано, що дохід, отриманий від одного ліжка-місця, еквівалентний річному доходу фермера від однієї корови. На сьогодні в Західній Європі нараховується приблизно стільки ж ліжка-місць для відпочинку у сільській місцевості в приватних агрооселях, скільки місць у європейських готелях.

Європа переживає зараз бум зеленого туризму: щорічно екологічний туризм приносить континенту \$218 млн. На думку ощадливих європейців, вигідніше всього провести відпустка в селі, на фермі, де за порівняно невеликі гроші відпочиваючому забезпечені домашнє, екологічно чисте

харчування і весь спектр активних розваг - полювання, рибалка, прогулянки на конях і т.д.

У сусідніх з Україною державах Литві і Польщі фермерський туризм розвинутий досить добре. У Литві, наприклад, він контролюється державою: існує каталог по агротуризму, розроблена спеціальна класифікація - за аналогією з традиційними «зірками» фермерським садибам, у залежності від їхнього рівня, привласнюються «лелеки». Пропонувати своєї турпродукт через турфірми може тільки фермер, у якого є хоча б один «лелека». Влітку у фермерських будинках Литви і Польщі відпочивають в основному іноземці, а восени і навесні приїжджають свої туристи.

Чомусь такий туризм вважається в нашій країні новим видом відпочинку, хоча з'явився тоді ж, коли виникли міста і села, тобто існує з незапам'ятних часів. Здається, тут просто спрацьовує давня звичка визнавати лише те, що оформлено юридично.

Отже, слід зауважити, що природа є джерелом задоволення матеріальних та духовних потреб кожної людини. Екологічний туризм з його пізнавальними та рекреаційними можливостями покликаний сформувати суспільну свідомість щодо охорони та раціонального використання природних багатств, донести до людей нагальність і важливість питання захисту навколишнього середовища. У багатьох країнах світу екологічний туризм стає супутником і невід'ємною частиною всіх видів туризму, інтегрує їх у загальний процес, а завдяки своєму максимально доступному та освітньому потенціалу саме він є єдиним регулятивним та формуючим поведінку важелем управління урбанізаційними процесами. Тому його дослідження і розвиток є актуальним питанням сьогодення.

РОЗДІЛ 2. ТУРИСТИЧНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВИГОДСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

2.1 Загальна характеристика Вигодської територіальної громади

Вигодська територіальна громада утворена шляхом добровільного об'єднання територіальних громад селища міського типу Вигода, сіл: Ангелівка, Вишків, Ілемня, Кропивник, Лолин, Максимівка, Мислівка, Новий Мізунь, Новоселиця, Новошин, Пациків, Підліски, Пшеничники, Сенечів, Старий Мізунь та Шевченкове. Рішення Вигодської селищної ради про утворення Вигодської територіальної громади прийнято 02 серпня 2018 року. Адміністративним центром Вигодської територіальної громади є селище міського типу Вигода. Вигодська територіальна громада має єдиний представницький орган – Вигодську селищну раду. Перші вибори депутатів ради відбулися 23 грудня 2018 року [40].

Рисунок 2.1 – Положення Вигодської територіальної громади [40]

Вигодська територіальна громада має вигідне географічне розміщення: через її територію проходить автомобільний шлях державного значення Р-21 зі сполученням

«Долина-Хуст». Автошлях загальною довжиною 130 км проходить через Калуський район, Вигодську територіальну громаду, Міжгірський та Хустський райони Закарпатської області до міста Хуст.

Територія громади цікава своєю історико-культурною і природною спадщиною, ресурсами, гастрономічними принадами (кулінарна спадщина), вузькоколійною залізницею «Карпатський трамвай» та інтерактивним «Центром спадщини Вигодської вузькоколійки», існуючими курортними місцевостями.

Загальна площа земель Вигодської територіальної громади складає 80349,40 га. Найбільше земельних площ громади зайнято лісами – 62 970,30 га, а також землями сільськогосподарського призначення – 9 125,41 га. Найменшу площу займають землі під забудовою – 189,37 га.

Таблиця 2.1

Структура земель Вигодської територіальної громади [40]

№ з/п	Адміністративні утворення	Загальна площа, га	землі, га						
			Рілля	Сіножаті	Пасовища	Вкриті лісовою, деревною та чагарниковою рослинністю	Під житловою забудовою	Під дорогами	Інші
1	Вишківський старостинський округ	5 161,5	55,6	312,6	290,9	4073,4	4,9	19,8	404,5
2	Кропивницький старостинський округ	2 539,0	225,0	247,4	262,7	1597,6	11,9	9,0	185,4
3	Лолінський старостинський округ	1 170,4	344,9	358,3	116,3	96,3	34,4	11,2	209,1
4	Новоселицький старостинський округ	1 065,6	199,1	50,4	31,6	519,5	10,0	11,0	244,1
5	Новошинський старостинський округ	1 709,4	521,7	182,0	193,1	528,2	20,8	8,3	255,3
6	Підлісківський старостинський округ	2 281,2	80,6	106,7	63,4	1713,6	12,1	1,6	303,2

7	Сенечівський старостинський округ	6 701,3	139,1	357,9	1106,0	4443,4	6,8	5,8	642,3
8	Вигода Пациків	1 180,2	162,3	61,0	45,0	602,7	20,0	10,0	279,2
9	Старомізунський старостинський округ	20 199,1	466,6	515,4	387,1	17259,3	22,6	11,8	1536,4
10	Ілемнянський старостинський округ	4 740,4	488,7	158,6	0,3	3310,4	19,9	11,6	751,0
11	Шевченківський старостинський округ	33 601,3	333,2	561,4	700,8	28825,9	26,0	63,7	3090,3
Всього, га:		80 349,4	3016,8	2911,6	3197,0	62970,3	189,4	163,8	7900,5

Структуру земель Вигодської територіальної громади наведена на рис. 2.2.

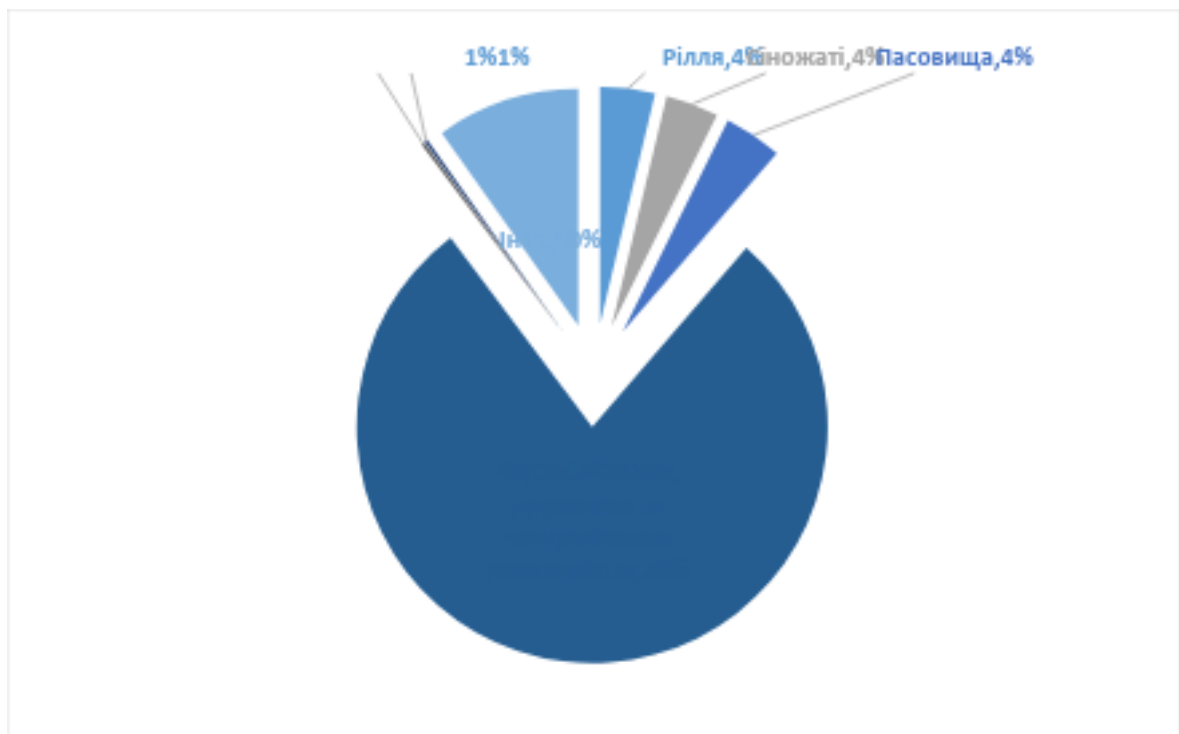

Рисунок 2.2 – Структура земель Вигодської територіальної громади [40]

Екологічна обстановка у Вигодській територіальній громаді наразі є відносно стабільною, однак для її збереження та покращення необхідно впровадити низку комплексних заходів. Ці заходи спрямовані на забезпечення ефективної роботи місцевої влади у сфері охорони довкілля, екологічної безпеки, раціонального використання та відновлення природних ресурсів. Кінцева мета полягає у захисті здоров'я та життя мешканців від негативного впливу забруднення, а також у досягненні збалансованої взаємодії між суспільством та природою. Це допоможе створити стійке та здорове середовище для майбутніх поколінь.

Серед основних чинників, що негативно впливають на екологічну ситуацію, виділяються такі:

1. Несанкціоноване розміщення та накопичення твердих побутових відходів. Це проявляється у створенні стихійних звалищ у лісах, лісонасадженнях та особливо у водоохоронних зонах річок. Таке безконтрольне засмічення завдає значної шкоди земельним, водним та лісовим ресурсам, що негативно впливає на загальний стан екосистеми та безпосередньо загрожує здоров'ю місцевих жителів. Боротьба з цим явищем вимагає посилення контролю та впровадження ефективних систем поводження з відходами.

2. Зменшення рівня води у водоймах. В останні роки спостерігається тривожна тенденція щорічного зниження рівня води у річках, пересихання озер та боліт, а також зникнення води у колодязях. Ця проблема є гострою та вимагає негайного вивчення причин – чи це наслідок кліматичних змін, чи нераціонального використання водних ресурсів. Дефіцит води може мати серйозні наслідки для сільського господарства, біорізноманіття та повсякденного життя громади.

3. Незадовільний стан озеленення. Територія Вигодської громади потребує подальшого розширення та корекції зелених насаджень. Це включає не лише висадку нових дерев та кущів, а й догляд за існуючими, створення нових парків та скверів. Розвиток зелених зон є ключовим для покращення якості повітря, створення комфортного мікроклімату та підвищення естетичної привабливості населених пунктів.

Пріоритети екологічної політики громади.

Екологічна політика громади зосереджена на кількох ключових напрямках, що мають забезпечити сталий розвиток та покращення якості життя мешканців. Ці пріоритети охоплюють найважливіші аспекти захисту довкілля та раціонального використання природних ресурсів:

1. Запобігання забрудненню водних ресурсів. Основний акцент робиться на активних заходах із запобігання забрудненню як підземних, так і поверхневих вод. Це включає контроль за скидами промислових та побутових стоків, впровадження сучасних систем очищення та моніторинг якості води. Важливо не лише реагувати на існуючі проблеми, а й активно запобігати їх виникненню.

2. Покращення санітарно-екологічного стану водних об'єктів. Цей напрямок передбачає комплекс робіт з очищення та відновлення водних об'єктів. Йдеться про видалення забруднень, очищення дна річок та озер, а також відновлення природних екосистем навколо водойм. Здорові водні об'єкти є основою для підтримання біорізноманіття та забезпечення населення чистою водою.

3. Охорона та раціональне використання природних рослинних ресурсів. Для збереження унікального рослинного світу громади необхідно впроваджувати заходи з охорони рідкісних видів, боротьби з браконьєрством та контролю за вирубкою лісів. Важливим є також раціональне використання цих ресурсів, що дозволить задовольнити потреби громади без шкоди для природи. Це сприятиме сталому управлінню лісовими та іншими рослинними екосистемами.

4. Озеленення, благоустрій населених пунктів та збереження природно-заповідного фонду. Цей пріоритет включає активне озеленення міських та сільських територій, створення нових парків, скверів та зон відпочинку. Одночасно, велика увага приділяється збереженню та розширенню природно-заповідного фонду, що є ключовим для збереження біорізноманіття та унікальних природних ландшафтів.

5. Розвиток сфери поводження з побутовими відходами. Одним із найактуальніших завдань є впровадження сучасних підходів до управління твердими

побутовими відходами. Це передбачає не лише збір та вивезення сміття, а й його сортування, переробку та мінімізацію обсягів захоронення. Розвиток інфраструктури для переробки відходів дозволить зменшити навантаження на довкілля та перетворити сміття на цінні ресурси.

Проведення зазначених заходів із охорони навколишнього природного середовища зусиллями як підприємств, так і населення громади відіграє ключову роль. Це сприятиме суттєвому поліпшенню санітарно-екологічного стану водоймищ, підвищенню якості повітря, стабілізації рівня ґрунтових вод та загальному оздоровленню довкілля. Активна участь кожного мешканця та відповідальне ставлення бізнесу є запорукою успіху у досягненні цих амбітних екологічних цілей.

Аналіз територіальної структури Вигодської ТГ засвідчив, що громада має складну, але стратегічно вигідну просторову організацію з переважанням гірських і передгірних ландшафтів. Її географічне розташування на стику передкарпатських та гортанських природних зон створює умови для мультифункціонального розвитку, зокрема рекреаційного, лісогосподарського та екологічного туризму. Водночас спостерігається концентрація населення в центральній частині (с.м.т. Вигода), що визначає нерівномірний доступ до послуг у віддалених селах. Соціально-економічна ситуація характеризується стабільним, хоча й помірним рівнем зайнятості, зниженням темпів демографічного зростання, а також високим ступенем дотаційності бюджету, що вказує на необхідність розвитку прибуткових і водночас екологічно безпечних галузей, зокрема екотуризму [1, 3, 4].

2.2 Природні туристичні ресурси

Вигодська територіальна громада володіє багатим природним потенціалом для розвитку туризму, основу якого складають різноманітні ландшафти, географічні місця та геологічні об'єкти. Це, зокрема, гірські хребти, окремі гори, перевали, мальовничі полонини, унікальні урочища, величні скелі та геологічні відслонення, як-от біля села Новошин. Ці елементи формують візуальний образ території, створюючи неповторну «картинку» та є ключовою основою для розробки та розширення мережі туристичних маршрутів. Для повнішого розкриття цього

потенціалу, надзвичайно важливо облаштувати панорамні оглядові майданчики, яких наразі є лише два – у селах Вишків та Мислівка. Кожен з цих об'єктів потребує детального вивчення та пріоритетного розвитку, щоб максимально ефективно використовувати їх у туристичній сфері.

Особливістю регіону є місце стикання декількох гірських масивів, таких як Горгани та Бескиди, які значно відрізняються один від одного як за рельєфом, так і візуально. Ця унікальна комбінація створює неймовірно різноманітну та захопливу панораму гірської території, що робить її привабливою для широкого кола туристів. Слід зазначити, що більша частина цієї території вже давно відома серед пішохідних туристів як з України, так і з-за кордону, завдяки своїм стежкам та захопливим краєвидам.

Окрему, але не менш значущу групу природних туристичних ресурсів становлять гідрологічні об'єкти. До них належать мальовничі озера, стрімкі річки та їхні витoki, величні водоспади, бурхливі пороги, загадкові болота та численні джерела, серед яких особливу цінність мають мінеральні води. Прикладами є добре відомі мінеральні джерела «Дзюркач» та «Мізунь», а також джерело в урочищі Шандра.

Особливою гордістю громади є вода з джерела в селі Новий Мізунь, яка б'є з глибини 156 метрів. За своїм хімічним складом ця вода вважається ідентичною знаменитій «Нафтусі». Підприємство ТОВ «Мізунь» розливає її у пляшки під торговими назвами «Мізунська» та «Горянка», які реалізуються по всій Україні.

Річки з порогами та водоспади на території громади є чи не найголовнішою природною атракцією. Вони приваблюють туристів не лише своєю естетичною красою, а й як ідеальні мальовничі місця для відпочинку біля води. Уже зараз тут є низка популярних локацій та об'єктів, таких як пороги на річках Мізунка та Свіча, а також величний Ілемнянський водоспад. Ці місця створюють чудові можливості для екотуризму, активного відпочинку та релаксації на природі.

Цікавими є гідрологічні пам'ятки – комплекси верхових боліт, які на даний момент пристосовуються та облаштовуються для туризму – болото Широковець, що в Старому Мізуні.

На території громади є ряд потенційних цінних пралісів та старовікових лісів, які потребують окремої уваги і охорони, та можуть в близькому майбутньому стати одними з вагомих ресурсів для екологічного туризму.

Туристично привабливі об'єкти громади.

Ільма – лісовий заказник місцевого значення в Україні. Об'єкт природно-заповідного фонду Івано-Франківської області. Розташований в межах Калуського району Івано-Франківської області, неподалік від села Ілемня. Площа 3294 га. Статус надано згідно з рішенням облвиконкому від 18.10.1984 року. Статус надано для збереження лісового масиву в Українських Карпатах (гірський масив Горгани). Тут зростають породи, важливі для селекції лісових культур: в'яз гірський, явір, ясен, а також лікарські рослини – тирлич крапчастий, арніка гірська (занесені до Червоної книги України).

Болото Лисак – гідрологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення в Україні. Розташована у Калуському районі Івано-Франківської області, на південь від села Мислівки. Площа природоохоронної території 14,4 га. Статус надано 1975 року. Охороняється оліготрофне болото в заплаві річки Свічі, в межах гірського масиву Горгани. Унікальне для Карпат поєднання в рослинному покриві мезотрофних і оліготрофних угруповань (журавлина звичайна та журавлина дрібноплода, андромеда багатоліста, плаун заплавний та інші).

Болото Ширковець – гідрологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення в Україні. Розташована в Калуському районі Івано-Франківської області, між селами Старий Мізунь і Новий Мізунь, у межах Вигодської улоговини. Площа природоохоронної території 12 га. Створена 1975 року. Охороняється верхове болото, розташоване у видолинку на нижній терасі річки Мізунки, на висоті 500–550 м над р. м. Центральна частина болота оліготрофна, з пригніченою сосною та переважанням багно-сфагнових ценозів. На мезотрофній частині болота переважають осоково-сфагнові угруповання. З рідкісних видів зростають росичка круглолиста, а також журавлина дрібноплода, занесена до Червоної книги України.

Гатчин Звір – заповідне урочище місцевого значення в Україні. Об'єкт природно-заповідного фонду Івано-Франківської області. Розташоване на території

Калуського району Івано-Франківської області, на північний захід від села Новий Мізунь. Площа 54,8 га. Статус надано згідно з рішенням облвиконкому від 19.07.1988 року № 128. Статус присвоєно для збереження частини лісового масиву з високопродуктивними насадженнями смереки, ялиці і бука з участю явора, берези. Вік насаджень – 95 років.

Грегит – заповідне урочище місцевого значення в Україні. Розташоване в межах Калуського району Івано-Франківської області, на захід від села Новий Мізунь. Площа 29 га. Статус надано 19.07.1988 року. Статус надано з метою збереження частини лісового масиву з еталонними буково-смереково-ялицевими насадженнями віком 80 років, що зростають на висоті 900 м. над р. м.

Кропивник-1 – заповідне урочище місцевого значення в Україні. Об'єкт природно-заповідного фонду Івано-Франківської області. Розташоване в межах Калуського району Івано-Франківської області, на захід від села Кропивник. Площа 8 га. Статус надано згідно з рішенням облвиконкому від 19.07.1988 року № 128. Статус надано для збереження частини лісового масиву з мішаними буково-ялицево-смерековими насадженнями віком понад 110 років. Внаслідок усихання вершин і крон дерев насадження втратило естетичний вигляд та функції заповідного об'єкта.

Кропивник-2 – заповідне урочище місцевого значення в Україні. Об'єкт природно-заповідного фонду Івано-Франківської області. Розташоване в межах Калуського району Івано-Франківської області, на захід від села Кропивник. Площа 14 га. Статус надано згідно з рішенням облвиконкому від 19.07.1988 року № 128. Статус надано для збереження частини лісового масиву високопродуктивними насадженнями модрина європейської, смереки і ялиці з участю бука. Вік насаджень – понад 120 років. Внаслідок усихання вершин і крон дерев насадження втратило естетичний вигляд та функції заповідного об'єкта.

Кропивник – ботанічна пам'ятка природи місцевого значення в Україні. Об'єкт природно-заповідного фонду Івано-Франківської області. Розташована в межах Калуського району Івано-Франківської області, неподалік від села Кропивник. Площа 2,8 га. Статус надано згідно з рішенням облдержадміністрації від 17.07.1996

року № 451. Статус надано для збереження частини лісового масиву з еталонними ялицево-буково-смерековими насадженнями за участю берези бородавчастої та домішкою дуба червоного. Також зростає сосна кедрова європейська (занесена до Червоної книги України).

Осій – ботанічна пам'ятка природи загальнодержавного значення в Україні. Розташована на північний захід від смт. Вигода Калуського району Івано-Франківської області. Площа 13,5 га. Статус з 1975 року. Охороняється ділянка букового пралісу на відрогах гори Осій (763 м), що на лівобережжі річки Свічі. Також тут ростуть граб, явір, клен гостролистий, липа серцелиста. Трапляються рідкісний вид папороті – листовик сколопендровий, а також булатка довголиста і скополія карніолійська, занесені до Червоної книги України.

Природний потенціал Вигодської ТГ є винятковим як за структурним складом, так і за функціональною доступністю. Значна частина території охоплює ліси з домінуванням букових, ялинових і смерекових асоціацій, що мають високий ландшафтно-естетичний рейтинг. Високогірні болота, гірські річки, карстові печери та праліси Горган формують багатий фонд природних туристичних ресурсів. Найбільшу цінність становлять об'єкти природно-заповідного фонду, зокрема заказники, пам'ятки природи, території Смарагдової мережі. Однак частина ресурсів є недостатньо дослідженою або не інтегрована в туристичну інфраструктуру, що вимагає розробки цільових маршрутів, зонування рекреаційного навантаження та заходів охорони природного середовища [7, 8, 17].

2.3 Історико-культурні туристичні ресурси

Громада має скромну, але значущу кількість археологічних пам'яток, деякі з яких є досить вражаючими. Важливо провести ретельну оцінку стану інших археологічних об'єктів та визначити можливості їх інтеграції в туристичні маршрути. Це дозволить розширити спектр пропозицій для туристів та глибше розкрити історичний потенціал регіону.

Однією з найчисельніших категорій антропогенних ресурсів є споруди з яскраво вираженими рисами бойківського типу. Проте наразі ці унікальні житлові та

господарські споруди, що є характерними для бойківської етнографічної групи, залишаються необлікованими. Необхідно провести детальну роботу з їх інвентаризації та вивчення, зокрема щодо можливості експонування туристам. Їх також варто включити до спеціалізованих туристичних маршрутів бойківської архітектури. Цікаво, що в різних частинах громади ці споруди дещо відрізняються за своїм стилем, хоча й належать до одного етноregionу, що додає їм унікальності та різноманітності.

Громада є унікальним осередком, де переплітаються фрагменти культур різних народів, зокрема чеської, єврейської, угорської, польської, німецької та австрійської. Ця багатогранність виражена різними способами: від символічних місць, таких як польське поселення Жакля поблизу села Шевченкове, до визначних архітектурних споруд. Яскравим прикладом є промислова вузькоколійка та садиба австрійського підприємця XIX століття барона Леопольда Поппера фон Подграгі в смт. Вигода.

Окрему групу пам'яток становлять об'єкти мілітарного характеру часів Першої та Другої Світових воєн, включаючи цвинтарі та меморіали. Крім того, в пам'ять про жорстокі бої в кількох гірських локаціях створено меморіали Українським січовим стрільцям та Карпатської Січі, до яких прокладено зручні пішохідні туристичні маршрути. Ці об'єкти є важливими для розуміння історії та формування патріотичного виховання.

Ці різноманітні антропогенні ресурси створюють величезний потенціал для розвитку культурного та історичного туризму в громаді, пропонуючи туристам унікальну можливість зануритися в багатовікову історію та культурне розмаїття регіону.

Однією з ключових діючих атракцій для туризму є «Карпатський трамвай» та «Центр спадщини Вигодської вузькоколійки» в смт. Вигода. Згадані об'єкти надзвичайно важливі для регіону і області, оскільки в межах України подібних їм практично немає і саме вони на даний час генерують значну частину туристичного потоку в громаду.

Парк «Карпатського трамваю» складається з автотриси ТУ6П-0037, двох пасажирських вагонів і відкритої платформи. Потяг складається з локомотиву, що

має 12 місць для туристів, де можна спостерігати за роботою машиніста, та 2 вагони: закритий вагон із комфортними сидіннями, вагон-кабріолет, а також відкрита платформа [12].

Рисунок 2.3 – Карпатський трамвай [12]

Туристичні поїздки відбуваються щовихідних. Є два варіанти маршрутів. Класичний, чотирьохгодинний: від Вигоди до станції Дубовий Кут та Мізунських водоспадів та гірський маршрут, що разом із зупинками займає 8 годин: з Вигоди через Ширковець, Старий та Новий Мізунь, Дубовий Кут, Солотвинське лісництво, Миндунок.

Рисунок 2.4 – Карпатський трамвай [12]

На початку в команді проекту «Карпатський трамвай» було тільки двоє осіб, а наразі – семеро.

Тижневий пасажиропотік Вигодської вузькоколійки – 500–700 осіб. Коли маршрут лише запускали, то в середньому було 300–500 осіб на місяць, наразі ж – до 20 000.

Центр спадщини Вигодської вузькоколійки.

У квітні 2016 року у Вигоді з'явився музей, що не має аналогів в Україні. Яскрава та світла двоповерхова будівля, колишня резиденція барона Поппера й одна із найстаріших будівель у селищі, а тепер – інтерактивний музей Вигодської вузькоколійки. Тут експонатів не лише дозволено, але й рекомендовано торкатися: кожна експозиція вимагає активної взаємодії. Тут запросто можна залізти в лисячу нору чи пташине дупло, або ж покерувати потягом.

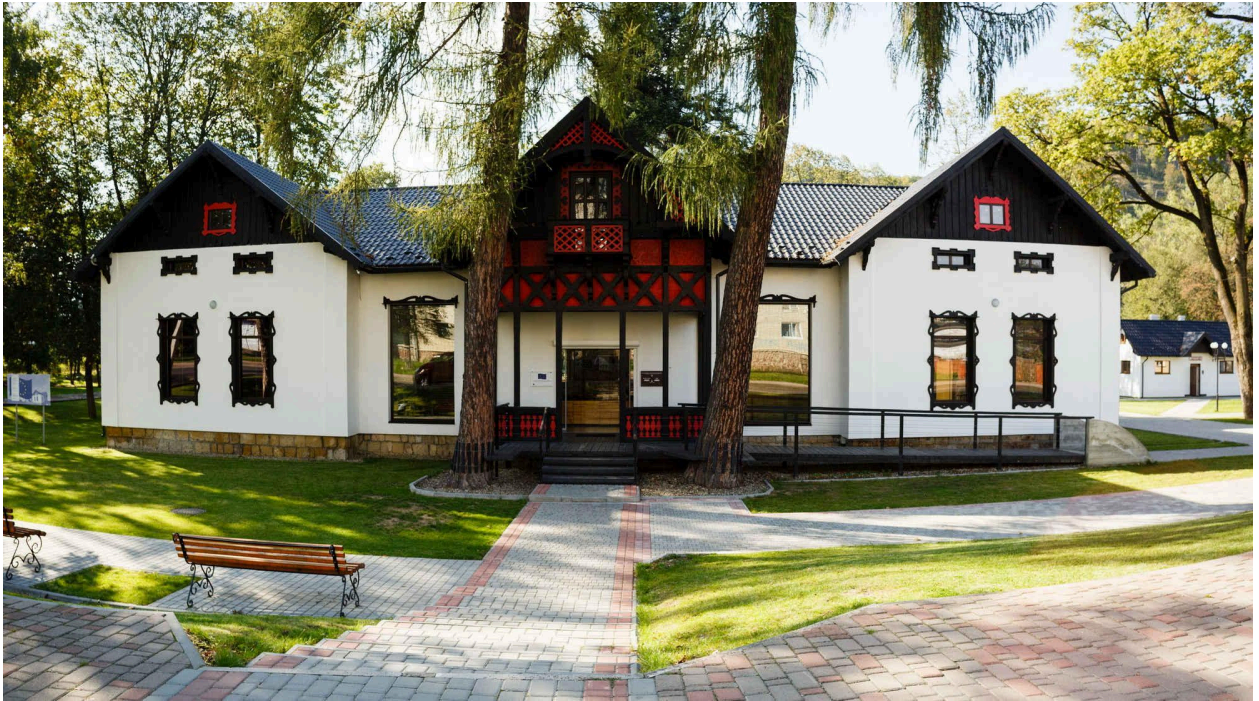

Рисунок 2.5 – Центр спадщини Вигодської вузькоколійки [12]

Відвідувачів знайомлять з історією та природою краю, зокрема лісопереробного тартаку, розповідають про життя етнічних бойків, їхню культуру і традиції.

Одними з основних відвідувачів центру є діти й не тільки через те, що тут можна до всього торкатися, але й завдяки розробленим проектам. На базі центру створений еко-клас в рамках фінського проекту. Закуплені спеціальні книги для дітей, розроблені зошити, є мікроскопи та біноклі. Також дітей вчать сортувати сміття.

Рисунок 2.6 – Центр спадщини Вигодської вузькоколійки [12]

Якщо раніше, туристи, котрі приїздили покататися на Карпатському трамвайчику, не затримувалися в селищі, то з появою музею ситуація змінилася. Він, фактично, дозволяє туристам залишитися довше.

У центрі селища є сувенірна крамниця, де продаються вироби місцевих майстрів. Також тут є майстерня, де виготовляють сувенірну продукцію [12, 28].

Регіон здавна відомий місцями для гірськолижного відпочинку з численними витягами і трасами. Поряд з ними концентруються готельно-ресторанні бази, прокат лиж та супутні послуги. Уже сьогодні тут діють два гірськолижні підйомники і турбаза «У генерала», готель «Ялинка».

В останні роки зі зростанням попиту на гастро-тематику і екопродукти з'явилися крафтові виробники молочної, м'ясної, рибної продукції, медів, трав'яних зборів і т.п. Окремі з них проводять екскурсії у себе та організують дегустації. Підтримці і розвитку даного напрямку послуг слід приділяти значної уваги, оскільки

багато таких об'єктів можуть слугувати одночасно і як туристичні об'єкти та об'єкти спадщини.

Та головною атракцією Вигоди залишається саме «Карпатський трамвай». Окрім прекрасних краєвидів із вікна, тут дивують ще і спеціальною театралізованою екскурсійною програмою, де багато пісень, історій та жартів. На даний час недостатньо та непропорційно використовуються можливості для різних видів активного туризму (пішого, вело, водного та інших).

Історико-культурна спадщина Вигодської громади є потужним маркером локальної ідентичності та чинником формування автентичного турпродукту. Наявність вузькоколіїної залізниці «Карпатський трамвай», бойківських дерев'яних церков, музеїв лісосплаву та елементів нематеріальної культурної спадщини (музичні традиції, ремесла, гастрономія) створює передумови для розвитку культурно-пізнавального, етнографічного та екологічного туризму. Проблемним залишається питання збереження й популяризації частини об'єктів, які перебувають у незадовільному стані або не мають офіційного статусу пам'яток. Необхідне створення інтегрованих туристичних маршрутів і брендування спадщини громади в межах регіональної туристичної платформи [17, 24].

2.4 Характеристика туристичної інфраструктури регіону

Вигодська територіальна громада є справжньою перлиною з унікальними рекреаційно-туристичними об'єктами та чудовими зонами для кемпінгу та відпочинку. Наразі тут активно функціонують 17 об'єктів туристично-рекреаційної сфери та 17 затишних садиб сільського зеленого туризму, що свідчить про вже наявну розвинену інфраструктуру. Окрім природних красот, громада також багата на історико-архітектурні та релігійні пам'ятки, які додають культурної цінності та привабливості для відвідувачів. Це створює міцну основу для подальшого розвитку туризму в регіоні.

Для досягнення повноцінного соціального та економічного розвитку громади, критично важливою є системна промоція її унікальних товарів та послуг серед споживачів з інших громад, регіонів та навіть країн. Це включає в себе не лише

позиціонування громади як привабливого місця для туристичних подорожей, а й як перспективного регіону для праці, ведення бізнесу та відпочинку. Для туристичної території ефективне поширення інформації є визначальним фактором, що спонукає людей відвідати її, ознайомитися з місцевою культурою та придбати місцеві товари і послуги. Це прямий шлях до збільшення туристичних потоків та розвитку місцевої економіки.

Проект «Мале Карпатське коло» – ключ до розширення співпраці.

Значним кроком до реалізації цього потенціалу є проєкт «Мале Карпатське коло». Ця ініціатива має на меті розширити транскордонне співробітництво з Румунією та Польщею, а також максимально розкрити інфраструктурний та туристичний потенціал Карпатського регіону. «Мале Карпатське коло» стратегічно об'єднає ключові туристичні центри трьох областей:

- Івано-Франківщини: Вигода, Вишків, Буковель;
- Львівщини: Славське, Рожанка (Верхня та Нижня), Сколе, Плай;
- Закарпаття: Пилипець, Ізки, Синевір, Міжгір'я.

Цей масштабний проєкт надасть унікальну можливість для обміну туристичними потоками, значно скоротить час подорожі між цими локаціями, і, відповідно, призведе до суттєвого збільшення інвестиційних надходжень та поповнення бюджету Вигодської територіальної громади.

Для досягнення цих цілей, заходи в рамках проєкту передбачають налагодження ефективних комунікаційних каналів, що дозволить зробити громаду відомою максимально широкому колу потенційних відвідувачів. Це включає активну участь у виставках та маркетингових заходах, а також налагодження тісної співпраці з контрагентами, які безпосередньо впливають на формування споживчих трендів та тенденцій у туристичній галузі.

Для того, щоб громада була не лише транзитним пунктом, але й місцем зупинки і проведення дозвілля туристами, пропонується проводити традиційні щорічні фестивалі, розраховані на промоцію традиційних продуктів, промислів та історичної спадщини, а також проводити заходи для діаспори. Можлива також співпраця з іншими курортними центрами Прикарпаття для проведення спільних

заходів і подій, що може посилити один одного і допоможе створити новий продукт, який в перспективі може вийти на міжнародний туристичний ринок.

Очікується, що системне виконання вказаних заходів сприятиме широкому розповсюдженню позитивної інформації про громаду, що спонукатиме туристів відвідати її, стимулюватиме збільшення кількості туристів та одноденних відвідувачів, споживачів місцевих товарів та послуг, сприятиме зростанню доходів місцевих суб'єктів господарювання та місцевої економіки загалом [30].

Рисунок 2.7 – Проект «Мале Карпатське коло» [30]

Туристичні атракції громади.

«Карпатський трамвай» – захоплююча подорож вузькоколійкою. На даний час в розпорядженні «Карпатського трамваю» є 2 вагони по 40 місць, два кабіолети та відкрита платформа. Із початку 2016 року до рухомого складу приєднається і VIP вагон на 29 місць.

Дегустаційний зал «Дубовий кут» (рис. 2.8). На околиці села Новий Мізунь, на великій території (3,5 га) діє овеча ферма з можливістю замовлення дегустацій. Тут

для туристів доступні: кемпінг «Ніч на полонині», альтанки з мангалами, пасіка, ставки для риболовлі, винний погріб та копильня. На фермі налічується 150 дійних овець французької породи лакон, а також барани, ягнята та 3 кози.

Рисунок 2.8 – Дегустаційний зал «Дубовий кут» [33]

Екосадиба «Дарваїв Кут» – це справжня перлина, розташована в мальовничому бойківському селі Старий Мізунь, у самому серці передгір'я Карпат. Це місце, де гірські каскади річок зустрічаються з захопливими краєвидами, а гори та ліси щедро діляться своїми екологічно чистими скарбами: грибами, ягодами та лікарськими рослинами. Але «Дарваїв Кут» – це не лише про природу. Це також живий центр збереження бойківської кулінарії, традицій та унікального побуту. Відвідувачі мають можливість не лише насолодитися красою навколишнього середовища, а й відчути справжній дух бойківської культури.

Екосадиба «Бойківські світанки» – це ще одна можливість поринути у світ бойківської культури, звичаїв та смачної кухні. Розташована в затишному будиночку в селі Новошин, вона пропонує гостям автентичний досвід. Поруч знаходиться гора Лиса, місце з трагічною історією – тут було розстріляно дівчат-повстанок. Також на горі можна побачити камені з надписами кількома європейськими мовами, датованими 1930-70-ми роками, та загадковий ритуальний камінь язичницьких ченців, що додає цьому місцю містичної атмосфери.

Для любителів унікальних смаків та корисних продуктів, медоварня «Чорна бджола» – це обов'язкове місце для відвідування (рис. 2.9). Тут можна не лише дегустувати різноманітну бджолину продукцію, а й дізнатися про процес виготовлення медових напоїв. В асортименті представлені як лікувальні настійки та бальзами, так і смачні міцні напої для поціновувачів. Для дітей також знайдеться безліч смакоти – медові льодяники, пряники та, звісно, запашний карпатський мед. Крім того, тут можна придбати бджолиний прополіс, настоянку прополісу, вироби з воску та багато іншого. Це чудова можливість не лише насолодитися смаком Карпат, а й придбати унікальні сувеніри.

Рисунок 2.9 – Медоварня «Чорна бджола» [34]

Мануфактура «Карпатський колорит» (рис. 2.10) є об'єктом гастрономічного та ремісничого туризму, що презентує унікальні продукти та традиційні практики регіону. Заклад пропонує відвідувачам дегустацію автохтонних трав'яних чаїв, зібраних з екологічно чистих місцевостей. Асортимент продукції включає ексклюзивні варення, сиропи, меди, сухофрукти, гриби та спеції, які відображають багатство карпатської флори та традиції переробки.

Окрім презентації готової продукції, мануфактура функціонує як освітній центр, пропонуючи проведення майстер-класів. Ці інтерактивні сесії зосереджені на передачі традиційних навичок, зокрема:

1. Техніка сіноплетіння. Відвідувачі опановують мистецтво створення виробів з сіна, що є традиційним для регіону ремеслом.
2. Створення духмяних іграшок. Учасники вивчають процес виготовлення іграшок, наповнених ароматними травами, що поєднує елементи народної іграшки та ароматерапії.

3. Декорація інтер'єру. Майстер-класи з декорування інтер'єру надають навички використання натуральних матеріалів та традиційних мотивів для створення автентичного дизайну простору.

Ці заходи не лише підвищують туристичну привабливість об'єкта, а й сприяють збереженню та популяризації нематеріальної культурної спадщини Карпатського регіону. Вони дозволяють туристам не лише споживати місцеві продукти, а й активно залучатися до створення, отримуючи унікальний досвід.

Рисунок 2.10 – Мануфактура «Карпатський колорит» [35]

Вікінги Карпат – на фермі, розташованій в с.Шевченкове є кози бурської, англо-нубійської порід та овечки-дорпери – приблизно сто особин, а також сім коней ексклюзивних порід.

Пасіка Миколи Гошовського – у мальовничому селі Шевченкове туристам пропонується захоплива та корисна для здоров'я атракція - сон на вуликах

(відпочинок у спеціально облаштованому будиночку), це один із методів апітерапії, дегустація меду і продуктів бджільництва, дегустація «Медаку» та ін.

Коваль Василь Гавриш займається ковальством 10 років та зібрав музей місцевого реманенту у своєму цеху. Деяким експонатам понад 150-200 років. Шоу «Вогонь та вино» – це справжній атракціон, тут можна пізнати життя чоловіків у селі 200 років тому, доторкнутись та випробувати старовинний реманент; викувати свою монету щастя, також господарі по вінця наливають домашнього вина з закарпатського винограду.

На території громади діє Кластер сільського туризму «Бойківський колорит» – об'єднання суб'єктів туристичної діяльності (створений 26 грудня 2019 року), до складу якого входить 29 представників туристичного бізнесу.

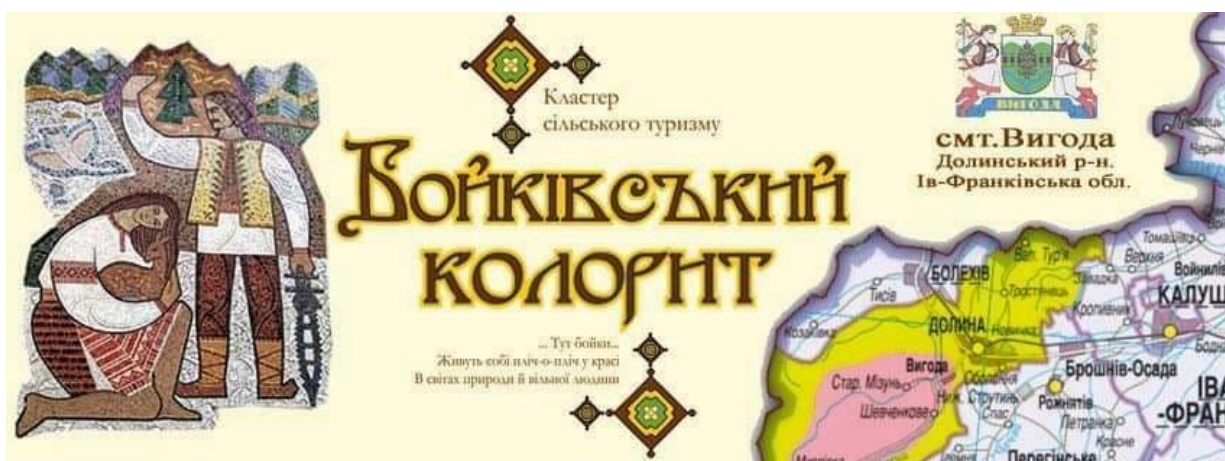

Рисунок 2.11 – Кластер сільського туризму «Бойківський колорит» [3]

Кластер створений для розвитку і популяризації сільського туризму, реалізації спільних маркетингових заходів, організації відпочинку туристів. Учасниками проводиться гастрономічні фестивалі: екофестиваль «Дари Карпатського лісу», та гастрономічно-етнографічні фестивалі «Бульб'яні прироги бойківські» та «Бойківський борщ» [3].

Інфраструктурне забезпечення туризму у Вигодській ТГ характеризується фрагментарністю та недостатньою розвиненістю. Попри наявність окремих садиб зеленого туризму, екскурсійних об'єктів і відновлених локацій, загальна пропускна

здатність, комфорт і логістична зручність залишаються на низькому рівні. Спостерігається дефіцит готельного фонду, нестача кваліфікованих гідів, відсутність транспортного сполучення між периферійними селами. Водночас громада має технічні та просторові можливості для розвитку комплексної екотуристичної інфраструктури за умови залучення інвестицій, формування туристичних кластерів і розвитку цифрових сервісів. Рекомендовано зосередитися на розбудові базової логістики, створенні інформаційних центрів та розвитку програм підвищення кваліфікації персоналу сфери туризму [33-35, 44, 47].

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ У ВИГОДСЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

3.1 Проблеми та виклики розвитку екологічного туризму у Вигодській територіальній громаді

Ефективна інтеграція екологічного туризму (далі – екотуризму) у соціально-економічний простір Вигодської територіальної громади наштовхується на комплекс системних викликів, що мають екологічну, інфраструктурну, соціально-економічну, інституційну й комунікаційну природу. У даному підрозділі здійснено поглиблений аналіз ключових перешкод і ризиків з урахуванням сучасних тенденцій сталого туризму, вимог національних та міжнародних стандартів, а також емпіричних даних, отриманих у ході польових спостережень, статистичного моніторингу та кабінетних досліджень. Для логічної інтерпретації використано методи системного, порівняльного та ситуаційного аналізу, а також інструментарій SWOT-оцінювання.

Екологічно-природні виклики.

1. Підвищений антропогенний пресинг на екосистеми. Незаконні рубки, неконтрольований випас худоби й рекреаційне перевантаження прибережних зон р. Мізунка та р. Свічі призводять до фрагментації біотопів і зниження біорізноманіття.

2. Нерівномірний водний режим. Щорічне зменшення рівня поверхневих вод, пересихання малих струмків та боліт («Ширковець», «Лисак») створює загрозу втрати гідрологічних атракцій і підвищує пожежну небезпеку у лісах [40].

3. Засмічення ландшафтів. Несанкціоновані сміттєзвалища у лісонасадженнях та водоохоронних зонах погіршують естетичну привабливість і формують негативний імідж дестинації.

4. Кліматичні зміни. Зростання середньорічної температури на +1,2 °C за останні 30 років збільшує частоту паводків та селєвих сходів,

що ускладнює планування високогірних маршрутів (дані УкрГідрометцентру, 2024).

Інфраструктурні та логістичні обмеження.

1. Транспортна доступність. Автошлях Р-21 «Долина–Хуст» має ділянки з коефіцієнтом зношеності полотна $> 0,65$; відсутність регулярного громадського сполучення між сільськими старостинськими округами обмежує мобільність туристів.

2. Недостатня туристична інфраструктура. У 2024 р. у Вигодській ТГ функціонувало лише 6 сертифікованих садиб «зеленого туризму» (0,075 од. на 100 км²), проти 0,24 од. на 100 км² у сусідній Косівській ТГ.

3. Цифровий розрив. Покриття мобільним інтернетом 4G у гірських селах (Вишків, Мислівка) становить $< 45 \%$, що утруднює навігацію й онлайн-бронювання.

Соціально-економічні чинники.

1. Демографічні тенденції. За 2023 р. сальдо міграції Вигодської ТГ від'ємне ($-3,7 \%$), молодь виїжджає у великі міста, що зменшує кадровий потенціал сфери туризму.

2. Низька платоспроможність місцевого населення. Середньомісячний дохід домогосподарств становить 68 % середнього показника по Івано-Франківській області (ДСНС, 2024), що обмежує внутрішній попит на екотуристичні послуги.

3. Обмежений доступ до капіталу. Частка мікрокредитів, спрямованих на туристичні стартапи, $\approx 1,3 \%$ від загального портфеля місцевих банківських установ.

Інституційно-управлінські бар'єри.

1. Фрагментоване управління ресурсами. Лісові землі перебувають у віданні ДП «Осмолода Лісгосп», водні об'єкти – Дністровського БУВР, що ускладнює координацію туристичних ініціатив.

2. Недостатня стратегічна інтеграція. Діючий «План соціально-економічного розвитку Вигодської ТГ 2021–2027» містить лише декларативний розділ про туризм без КРІ та індикаторів моніторингу.

3. Низький рівень міжсекторальної співпраці. Відсутні регулярні платформи діалогу «влада–бізнес–громада», що зменшує ефект мультиплікації від туристичних проектів.

Ризики природних та техногенних небезпек.

1. Паводкова небезпека. Рекордна хвиля 2023 р. на р. Свічі ($Q_{\max} = 540 \text{ м}^3/\text{с}$) пошкодила 12 км екотуристичних стежок.

2. Лісові пожежі. У 2022 р. зафіксовано 7 пожеж на площі 18,4 га, прями збитки – $\approx 1,6$ млн грн.

3. Техногенні фактори. Експлуатація вузькоколійки «Карпатський трамвай» пов'язана з ризиком паливно-мастильних витоків.

Маркетингові та комунікаційні виклики.

1. Слабкий бренд-менеджмент дестинації. Пошуковий запит «Вигода екотуризм» у Google видає $< 18\ 000$ результатів, тоді як до прикладу «Косів екотуризм» – $\approx 84\ 000$.

2. Низька впізнаваність продукту. Лише 23 % опитаних туристів ($n = 412$, опитування 2024) ідентифікували Вигодський регіон як самостійну дестинацію, а не «сателіт» Трускавця чи Яремче.

3. Обмежена участь на онлайн-платформах. Менш ніж 10 % місцевих туроператорів мають сторінку з англomовним інтерфейсом.

Освітньо-кадрове забезпечення.

1. Дефіцит кваліфікованих гідів-інтерпретаторів. Лише 4 сертифіковані екскурсоводи мають компетенцію «eco-interpretation & guiding» за ISO 21102:2018.

2. Низький рівень екологічної культури серед суб'єктів МСП. 62 % власників садіб не знають критеріїв глобального еко-маркування GSTC (Global Sustainable Tourism Council).

3. Відсутність системи безперервної освіти. Не передбачено модульних курсів підвищення кваліфікації в співпраці з ВНЗ Івано-Франківської області [40].

Таблиця 3.1

Ключові проблеми розвитку екотуризму у Вигодській ТГ [складено автором]

Категорія	Сутність проблеми	Конкретні прояви / дані	Потенційні наслідки
Екологічні	Деградація лісових та водно-болотних екосистем	>700 т/рік нелегальних відходів; зниження $Q_{\text{середн.літн. р. Мізунка}}$ на 12 %	Втрата ресурсної бази, погіршення іміджу
Інфраструктурні	Низька якість доріг, дефіцит розміщення, слабкий інтернет	6 садиб/80349 га; 4G < 45 % у гірських селах	Скорочення середньої тривалості перебування туриста
Соціально-економічні	Відтік молоді, низькі доходи, брак інвестицій	-3,7 % міграційного сальдо; 1,3 % кредитів	Дефіцит робочої сили, неповний ланцюг добавленої вартості
Інституційні	Відсутність інтегрованої стратегії, слабка координація	План 2021–2027 без КРІ; мульти-юрисдикція ресурсів	Низька ефективність управління, втрати грантових коштів
Кліматичні та техногенні	Паводки, селеві потоки, пожежі	$Q_{\text{max}} = 540 \text{ м}^3/\text{с}$ (2023); 18,4 га пожеж (2022)	Пошкодження трас, зростання витрат на відновлення
Маркетингові	Слабка промоція та брендінг	Google < 18 тис. результатів; ≤ 10 % англійських сайтів	Низький туристопотік, неформальна конкуренція

Кадрові	Дефіцит компетенцій, відсутність CPD-програм	4 сертифіковані гіді;	Низька якість сервісу, низькі рейтинги на OTA
---------	--	-----------------------	---

Таблиця 3.2

Інтегральна оцінка за методом SWOT [складено автором]

Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
Висока ландшафтна різноманітність ≥ 800 м Δh ; наявність унікальної вузькоколійки	Обмежена інфраструктура, відсутність KPI у стратегії, низька цифрова проникність
Включення 18 об'єктів ПЗФ до національного кадастру	Демографічний відтік, недостатня потужність водо- та сміттєпереробних систем
Можливості (O)	Загрози (T)
Державна програма «Єдина мережа Карпатських маршрутів» (2024–2030)	Інтенсифікація лісозаготівлі, клімат-індуковані паводки
EU Green Deal та гранти Interreg NEXT	Геополітичні ризики, конкуренція сусідніх дестинацій

Індекс позиціонування (IPI) = (S + O) – (W + T) = (3,8 + 4,1) – (3,6 + 3,9) = 0,4 («помірний потенціал»), що підтверджує необхідність системних управлінських втручань.

Комплекс проблем екотуристичного розвитку Вигодської ТГ має поліаспектний характер і формується на перетині природно-екологічних, соціально-економічних та інституційних чинників. Проведений аналіз показує, що головними «вузькими місцями» є несприятливий демографічний тренд, недосконала інфраструктура й недостатня інтеграція управлінських практик сталого туризму. Водночас високий природний потенціал, доступ до зовнішнього фінансування та можливості кооперації із суміжними громадами створюють основу для переходу до моделі сталого екотуризму за умови інституційного зміцнення та цільових інвестицій у людський капітал, логістику і маркетинговий бренд регіону.

Поглиблений аналіз показав, що розвиток екологічного туризму у Вигодській ТГ гальмується низкою взаємопов'язаних проблем — від деградації природних ресурсів до фрагментованого управління та слабкої

маркетингової присутності. Вразливість екосистем, нераціональне використання природного потенціалу, брак кваліфікованих кадрів, відсутність транспортної з'єднаності й обмежений доступ до цифрових сервісів створюють складне середовище для запуску повноцінного екотуристичного продукту. Поряд із цим, виявлено потенціал у вигляді природної унікальності, наявних об'єктів ПЗФ, етнокультурної спадщини та зростаючого інтересу до Карпат як дестинації сталого туризму. Ідентифікація цих викликів є передумовою для побудови цільових сценаріїв розвитку громади в екотуристичному напрямі.

3.2 Шляхи подолання проблем та перспективи розвитку екологічного туризму у Вигодській територіальній громаді

Розв'язання виявлених у підрозділі вище проблем потребує багатовекторної стратегії, що поєднує екологічний менеджмент, інфраструктурну модернізацію, соціально-економічні стимули та маркетингові інструменти. У даному підрозділі запропоновано комплекс цілеспрямованих заходів, згрупованих за семи ключовими напрямками, а також сформовано прогнозні сценарії розвитку екотуризму у Вигодській територіальній громаді. Аналітичну основу становлять принципи сталого туризму UNWTO, підходи адаптивного управління (adaptive management) й методологія логіко-структурного планування (LFA).

Екологічний менеджмент і відновлення природних ресурсів.

1. Запровадження схеми «Payment for Ecosystem Services» (Плата за екосистемні послуги). Для запровадження необхідно:

- створити місцевий Еко-фонд, куди спрямовуватиметься 5 % туристичного збору; кошти розподіляти на проекти відновлення боліт «Ширковець» та «Лисак» і лісопатрульну систему.

- пілотний механізм REDD+ (Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation) для компенсації викидів CO₂ садиб-учасників програми GSTC (Global Sustainable Tourism Council).

2. Зменшення антропогенного навантаження шляхом, зокрема:

- лімітування відвідуваності чутливих трас (наприклад, стежка «Грегіт – Осій») до 120 осіб/день шляхом електронного дозволу (e-permit).

- переорієнтація від «drive-in» до «park-&-ride» – облаштування перехоплювальних паркінгів на старті шляхів у с. Кропивник та Старий Мізунь.

3. Реставраційні та ревіталізаційні заходи:

- посадка 12 га букових культур у ділянках лісфонду, що підлягали інтенсивній вирубці (2025–2027).

- відновлення руслової структури р. Мізунка методом «Інженерних колодних завалів». Інженерні колодні завали – це споруди, побудовані в річках і струмках, щоб імітувати природну функцію колодних завалів, які забезпечують середовище існування та інші екологічні переваги. Вони призначені для створення ставків, уловлювання осаду та стабілізації берегів струмків, що зрештою покращує якість води, нерестовища риби та загальний стан річки.

Інфраструктурна модернізація та логістика.

1. Комплекс «Green Trail Network»:

- розробити та сертифікувати 100 км тематичних маршрутів (велосипедних, піших, лижних) у системі European Ramble Route Class C2.

- оснащення стежок 40 маркетами e-waypoints (QR-код + NFC-мітка + датчик відвідуваності).

2. Модернізація дорожньої інфраструктури:

- капітальний ремонт 18 км проблемних відрізків Р-21 (2025–2027) із влаштуванням велосмуги шириною 1,5 м.

- електрифікація вузькоколійки «Карпатський трамвай» – потенційне скорочення викидів CO₂.

3. Цифрова інфраструктура:

- співфінансування з державною програмою «Інтернет-субвенція 2025» – установка 12 базових станцій 4/5G у гірських селах. Інтернет субвенція - це

вид фінансової допомоги, яку надає центральний уряд територіальним громадам України для покращення інтернет-з'єднання в сільських та віддалених населених пунктах. Кошти спрямовуються на підключення до інтернету соціально важливих об'єктів, таких як школи, дитячі садки, медичні установи, бібліотеки, будинки культури та інші.

- портал «Eco-Vyhoda.ua» з API-інтеграцією Booking + OutdoorActive + Google Travel.

Таблиця 3.3

Економічні та фінансові стимули

Механізм	Опис	Очікуваний ефект (до 2030)
Фонд мікрогрантів «Start-Green»	Щорічно 10 грантів до 10 000 євро на еко-садиби, гастрономічні кластери	+22 садиби; +85 робочих місць
Податкова пільга «0 % ПДФО» для сертифікованих GSTC об'єктів	Зменшення ставки ПДФО з 18 % до 0 % на 5 років	Повернення 60 молодих фахівців
Публічно-приватне партнерство (PPP) з «Укрзалізницею»	Модернізація та маркетинг «Карпатського трамвая»	+30 тис. пасажирів/рік; виручка ≈ 18 млн грн

Соціокультурна мобілізація та участь громади.

1. Кооператив «Бойківська спадщина». Об'єднання ремісників, агровиробників і садіб задля спільного брендування та маркетингу (юридична форма – СОК).

2. Програма «Молодь-Guide» (2025–2030). Може передбачати:

- стипендію 200 євро/міс персоні, що проходить курс гірського провідника.

- фестиваль «Eco-Vyhoda Fest» з фокусом на етно-музиці, бігових трейлах та фотоконкурсі «Living Landscapes». Очікуваний туристопотік – 10 000 осіб/подію.

Маркетингові та діджитал-інструменти.

1. Позиціонування «Вигода – шлях до Горган».

- цільові ринки: туристи з Центральної та Східної Європи (25–45 р.), люди молодшого віку (18–35 р.), старші мандрівники 55+.

- Кампанія «#Vyhoda360».

• Інтерактивні 360-тури із доповненою реальністю (AR) на сценах букових пралісів і боліт.

• Influencer-marketing – співпраця з блогерами та інфлюенсерами (> 1 млн підписників).

- впровадження системи e-Reputation.

• Агрегація відгуків з ОТА (Booking, Airbnb, TripAdvisor) у дашборд КРІ для операторів.

Таблиця 3.4

Кадрове та освітнє забезпечення

Категорія	Заходи	Партнери	Ключові КРІ (2025–2030)
Гіди-інтерпретатори	Курс «EcoGuide-Pro» (120 год, UIAA + GSTC)	ІНУ ім. Стефаніка, Асоціація «Вело-Гуцулія»	+40 сертифікованих гідів
Садиби	Воркшопи zero-waste, енергоефективність	Програма EU4Business	≥ 70 % садіб із еко-сертифікатом
Школярі	Літня «Green Camp» (STEM + Citizen Science)	WWF-Україна	1 200 учасників; 20 шкільних проєктів Citizen Science

Система моніторингу та оцінки (M&E).

1. Індикатори «GREEN CORE 18». Набір КРІ. Публічний дашборд оновлюється щоквартально.

2. Citizen Science-платформа. Туристи і місцеві мешканці відмічають у мобільному застосунку спостереження за видами рослин та тварин, ландшафтами,

3. Аудит «Green Destination Standard» кожні три роки; мета – досягти рівня Gold до 2030 р.

Таблиця 3.5

Комплекс заходів із розвитку екологічного туризму у Вигодській ТГ

[складено автором]

№	Напрямок	Конкретний захід	Очікуваний результат	Час реалізації
1	Екологічний менеджмент	Впровадження системи екозонування територій (буферні/активні зони)	Раціональне навантаження на природу, захист ПЗФ	2025–2026
		Створення регіональної системи моніторингу довкілля («Green Core 18»)	Контроль за станом ґрунтів, води, рекреаційного навантаження	2025
2	Інфраструктура	Реконструкція ключових туристичних маршрутів (стежки, мости, маркування)	Підвищення безпеки та привабливості маршрутів	2025–2027
		Облаштування нових екомайdanчиків, оглядових точок, кемпінгів	Розширення мережі екотуристичних послуг	2025–2028
3	Кадровий розвиток	Проведення навчань для гідів, створення сертифікаційної системи	Професійний сервіс, розвиток кадрового потенціалу	2025–2026
4	Освітня екологізація	Впровадження екоосвітніх програм у школах та громадах	Формування екологічної свідомості	2025–2027
5	Малий бізнес і кооперація	Створення Фонду підтримки екотуристичних ініціатив (гранти, пільги)	Активізація МСП, зменшення безробіття	2025
		Розвиток жіночих та сімейних кооперативів у сфері агротуризму	Розширення зайнятості, збереження традицій	2025–2028
6	Цифровізація	Розробка офіційного порталу/мобільного застосунку Вигода EcoMap	Підвищення поінформованості туристів, просування бренду	2025
7	Маркетинг і брендування	Проведення кампаній просування бренду: «Вигода — серце Карпат»	Підвищення туристичної впізнаваності громади	2025–2026
		Вихід на міжнародні туристичні платформи, участь у виставках	Інтеграція до міжнародних екотуристичних мереж	2025–2030
8	Міжмуніципальна співпраця	Укладання партнерств із сусідніми громадами (спільні маршрути)	Формування «екологічного поясу» Карпат	2025–2035

Запропонований пакет дій формує дорожню карту трансформації Вигодської ТГ у конкурентоспроможну екотуристичну дестинацію Карпат. Ключем до успіху виступають зміцнення екологічного менеджменту, інфраструктурні інновації та людиноцентричний підхід, що забезпечують синергію природоохоронних та економічних результатів. За умови реалізації сценарію «Green Leap» громада потенційно здатна більш ніж утричі наростити туристичні доходи до 2035 р., одночасно досягнувши «золотого» стандарту сталих дестинацій.

У відповідь на виявлені проблеми було запропоновано інтегрований пакет заходів, які охоплюють екологічний менеджмент, інфраструктурну модернізацію, освітню реформу, цифрову трансформацію та стимулювання малого бізнесу. Особливу увагу приділено створенню механізмів управління рекреаційним навантаженням, електрифікації екотранспортних рішень, впровадженню системи моніторингу «Green Core 18» та формуванню бренду дестинації. Визначено три сценарії розвитку, з яких найбільш перспективним є сценарій «Green Leap», що забезпечує економічне зростання при збереженні природного капіталу. Практична реалізація цих рішень дозволить Вигодській ТГ стати зразковою моделлю локального сталого туризму в українських Карпатах.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження комплексно висвітлює поточний стан, наявні виклики та перспективи розвитку екологічного туризму у Вигодській територіальній громаді як унікальній ландшафтно-природній дестинації українських Карпат. Аналіз виявив багатофакторну природу проблем, що стримують формування сталого туристичного середовища на локальному рівні. До ключових бар'єрів належать екологічні порушення, недостатній рівень інфраструктурного та цифрового розвитку, соціально-демографічні дисбаланси, фрагментація управлінських структур та слабкий маркетинговий менеджмент. Серед найбільш критичних проблем варто виокремити деградацію водно-болотних угідь і лісових масивів, обмежену транспортну доступність, демографічний відтік молоді, відсутність кадрового резерву з екологічним фаховим бекграундом, а також незадовільну інтеграцію екотуристичної тематики у стратегічне планування громади.

Водночас, дослідження підтвердило, що Вигодська ТГ має суттєвий потенціал для переходу до моделі сталого екотуризму. Переваги включають унікальні ландшафтні комплекси (зокрема праліси Горган, болота «Ширковець» і «Лисак»), наявність культурно-історичних атракцій (вузькоколія «Карпатський трамвай», бойківська спадщина), природно-заповідний фонд національного значення, а також сприятливу позицію щодо залучення зовнішніх ресурсів – грантових, інвестиційних, партнерських. Узагальнений індекс позиціонування (ІРІ = 0,4) за методикою SWOT свідчить про наявність помірною, але активізованого потенціалу розвитку за умови запровадження інституційних, фінансових та інфраструктурних інтервенцій.

Запропонований у підрозділі 3.2 комплекс стратегічних рішень і дійової політики окреслює багатоаспектну дорожню карту розвитку: від відновлення природних екосистем і зменшення антропогенного навантаження до модернізації транспортної і цифрової інфраструктури, запуску механізмів

економічної підтримки малого підприємництва, створення кооперативних форм локального брендингу, розвиток гідів-інтерпретаторів, підвищення екологічної компетентності операторів. Застосування інструментів логіко-структурного аналізу (LFA), адаптивного управління дозволяє забезпечити гнучке реагування на виклики та контроль за реалізацією плану дій.

Особливо перспективною вбачається реалізація сценарію «Green Leap», який передбачає високий рівень впровадження запропонованих ініціатив. Таким чином, екотуризм у Вигодській ТГ здатен не лише генерувати сталу економічну вигоду, а й виступити каталізатором екологічної модернізації, соціальної мобілізації та зміцнення ідентичності громади.

У цілому, результати роботи дають змогу стверджувати, що стратегія розвитку екологічного туризму у Вигодській територіальній громаді має бути побудована на принципах міждисциплінарності, екосистемного підходу, децентралізованого управління, партнерства з громадськістю та цифрової інклюзії. Такий підхід дозволяє не лише мінімізувати вразливість до ризиків, а й створити конкурентоспроможну екотуристичну дестинацію з високим рівнем привабливості для внутрішніх і міжнародних туристів. Для досягнення цієї мети доцільним є поглиблення міжмуніципального співробітництва в межах «зелених поясів» Карпат, а також інтеграція Вигодської громади у глобальні екотуристичні мережі, зокрема через сертифікацію за стандартами Green Destinations або Biosphere Tourism.

Екотуризм у Вигодській громаді може стати одним з ефективних інструментів реалізації Цілей сталого розвитку ООН на локальному рівні. Його розвиток сприятиме формуванню нової моделі господарювання, в основі якої лежить збереження природи як основного капіталу, активізація людського потенціалу як рушія змін, та зростання якості життя громади на основі балансу між економікою, довкіллям і культурною спадщиною. Однак реалізація окреслених перспектив потребує системного підходу, політичної волі, фінансової підтримки та консолідованих дій з боку всіх стейкхолдерів –

органів влади, бізнесу, освітньо-наукової спільноти і, перш за все, самих жителів громади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 4 громади області позмагаються за звання найкращого туристичного села. URL: <https://iftourism.com/news/article/4-gromadi-oblasti-pozmagayutsya-za-zvannya-naykrashchogo-turistichnogo-sela>
2. Берзіна С.В., Яреськовська І.І. Системи екологічного управління: сучасні тенденції та міжнародні стандарти: посібн. Київ: Видавництво «Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування», 2017. 134 с.
3. Бойківський колорит популяризуватимуть за допомогою туристичного кластера. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2865917-bojkivskij-kolorit-popularizuvat-imut-za-dopomogou-turistichnogo-klastera.html>
4. Бойківські Карпати запрошують на відпочинок. URL: <https://iftourism.com/news/article/bojkivski-karpati-zaproshuyut-na-vidpochinok>
5. Бойко В.О. Екологічний туризм як складова зеленої економіки. Ефективна економіка. 2021. № 4. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.4.73>
6. Борщ Г. А., Вакуленко В. М., Гринчук Н. М., Дехтяренко Ю. Ф., Ігнатенко О. С., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф., Юзефович В. В. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг: навч. посіб. Київ, 2017. 107 с.
7. Вигода і Липовиця представляють Калушину на міжнародному конкурсі «Найкращі туристичні села». URL: <https://kalush.informator.ua/2025/03/21/vygoda-i-lypovyczya-predstavlyayut-kalushhynu-na-mizhnarodnomu-konkursi-najkrashhi-turystychni-sela/>
8. Вигодська селищна рада Івано-Франківської області. URL: <https://vygodska-gromada.gov.ua/turizm-10-06-31-07-02-2024/>

9. Волкова А.О. Проблеми та перспективи розвитку зеленого туризму як пріоритетної складової туристичної галузі України у XXI столітті. *Ефективна економіка*. 2013. № 10, С. 65-71.
10. Гальків Л.І. Стан та перспективи розвитку екологічного туризму в Україні. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова*. 2015. Т. 20. Вип. 3. С. 189–193.
11. Герасименко В.Г. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону. Одеса: ОНЕУ, 2016. 261 с.
12. Гірська вузькоколіяка: Карпатський трамвай. URL: <https://www.ukrainer.net/karpatskyj-tramvaj/>
13. Голод А.П., Новосад З. П. Екологічна безпека туризму в регіоні: суть та шляхи забезпечення. *Науковий вісник НЛТУ*. 2012. № 3 (22). С. 84-88.
14. Грищенко О.Ф. Використання грінвошингу як технології екологізації бізнесу: поняття, детермінанти та драйвери. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2020. Вип. 46. С. 47-54.
15. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
16. Дикий О.В. Основні пріоритети та механізм стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіону. *Ефективна економіка*. 2011. № 11. С. 71-76.
17. Долинська та Вигодські громади – у десятці лідерів туристичної активності. URL: <https://kalush.informator.ua/2025/01/10/dolynska-ta-vygodski-gromady-u-desyatz-i-lideriv-turystychnoyi-aktyvnosti/>
18. Екологічний слід туриста: як не наслідити? URL: https://uncg.org.ua/ekolohichnyj-slid-turysta/?gad_source=1&gad_campaignid=12185259730&gbraid=0AAAAABo-LIDIJwBRFAZnGiXm1bU-zbqMT&gclid=Cj0KCQjwgIXCBhDBARIsAELC9ZiKNdIXCUJx7dF7aUWtgbj10m2n0Uw_Xlt-CemIUw9QRF462GXSufcaAuG4EALw_wcB

19. Екологічний туризм у Карпатах: як подорожувати з турботою про природу. URL: <https://hotel-podgore.com.ua/ekologicnii-turizm-u-karpatax-yak-podorozuvati-z-turbotoyu-pro-prirodu>
20. Екотуризм в Карпатах: головні локації і цікаві місця. URL: <https://koruna.ua/articles/ekoturizm-v-karpatah-golovni-lokatsiyi-tsikavi-mistsya/>
21. Екотуризм у світі. URL: <https://we.org.ua/rizne/ekoturizm-u-sviti/>
22. Загорський В.С. Концептуальні основи формування системи управління сталим розвитком еколого-економічних систем: монографія. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018.
23. Застрожнікова І. В. Планування туристичного розвитку об'єднаних територіальних громад Приазовського регіону. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Механізми управління розвитком територій»: збірник праць. 2021. № 3. С. 346–352.
24. Карпатський трамвай, інтерактивний музей та питний мед. URL: <https://vidviday.ua/karpatskyi-tramvai-interaktyvnyy-muzey-ta-pytnyy-med>
25. Карпатський трамвай. URL: <https://iftourism.com/places/carpathian-tram>
26. Коробейнікова Я.С. Екологічні проблеми туристично-рекреаційної діяльності. Науково-технічний журнал. 2021. № 1 (23). С. 124 – 134. DOI: 10.31471/2415-3184-2021-1(23)-124-134
27. Крізь неймовірні краєвиди карпатських вершин. URL: <https://kartram.com.ua/>
28. Куди везе «Карпатський трамвай». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3366014-kudi-veze-karpatskij-tramvaj.html>
29. Мазур С.А., Прилуцький А.М. Сільський туризм як перспективний напрям розвитку внутрішнього туризму. Ефективна економіка. 2018. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6122>

30. Мале Карпатське коло та вітрова електростанція: як розвивається Вигодська громада. URL: <https://galka.if.ua/male-karpatske-kolo-ta-vitrova-elektrostantsiya-yak-rozvyvayet-sya-vygodska-gromada/>
31. Манівчук Ю.В. Інноваційні підходи до формування конкурентоздатності екотуристичних послуг в Карпатах. Екотуризм і сталий розвиток у Карпатах: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Рахів, 2007. С. 205-210.
32. Михайліченко Г.І. Формування інноваційних туристичних кластерів як конкурентної переваги розвитку регіону. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку: збірник наук. праць. 2012. С.341-349.
33. На Прикарпатті визначили переможця рейтингу туристичної активності громад. URL: <https://vikna.if.ua/news/149578/view>
34. На Прикарпатті заробили понад 7 мільйонів гривень туристичного збору. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3325648-na-prikarpatti-zarobili-ponad-7-miljoniv-griven-turistichnogo-zboru.html>
35. На Франківщині за шість місяців на 77% зріс туристичний збір у порівнянні з 2021 роком. URL: <https://susplne.media/ivano-frankivsk/260595-na-frankivsini-za-cotiri-misaci-na-48-zris-turistichnij-zbir-u-porivnanni-z-minulim-rokom/>
36. Папп В.В. Сільський зелений туризм як пріоритетний напрям розвитку сільських територій України. Агросвіт. 2015. № 18. С. 17-22.
37. Посохов І.С., Сагайдачна А.В. Перспекиви розвитку екологічного туризму в Україні. Вісник ХНУ ім.В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». 2019. № 9. С. 203-212.
38. Качала С.В., Іваночко Б.Р. Шляхи раціонального зростання рекреаційно-туристичних комплексів ОТГ Івано-Франківської області.

Науково-технічний журнал. 2020. № 1 (21). С. 91 – 100. DOI: 10.31471/2415-3184-2020-1(21)-91-100

39. Роїк О.Р., Недзвецька О.В. Шляхи розвитку туристичної сфери України у воєнний період. Вісник ХДУ. 2022. № 46. С. 11–15.

40. Стратегія розвитку Вигодської територіальної громади на період 2022-2027 рр. URL: <https://vygodska-gromada.gov.ua/strategiya-rozvitku-gromadi-11-45-25-07-02-2024/>

41. Стренковська А.Ю., Євдокімова О.М. Проблеми та перспективи розвитку зеленого туризму в Україні. Причорноморські економічні студії. 2019. № 2 (38). С. 41-44.

42. Табенська, О., & Прилуцький, А. (2023). Проблеми та перспективи розвитку екологічного туризму в Україні. Економіка та суспільство, (51). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-37>

43. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія. 2 вид. випр. допов. К.: КНТУ, 2009. 463 с.

44. Успішний кейс в туризмі. Вигода на Івано-Франківщині. URL: <https://discover.ua/inspiration/uspisnij-kejs-v-turizmi-vigoda-na-ivano-frankivsini?fbclid=IwAR3yTvzs2flOMEDuUsMabEsKAC4F1alGzOHZpTCQSkv7DSBwZqfOTcMv7s>

45. Федорченко В., Федорченко-Кутуєв П., Федорченко Н., Василюк О. Туризм – потенціал відновлення та модернізації українського суспільства. Вісник НТУУ КПІ. 2022. № 4(56). С. 17–29. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.4\(56\).269585](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2022.4(56).269585)

46. Шульгіна Л.М., Бондар А.І. Аналіз еко-орієнтовних видів туризму: їх відмінні та спільні риси. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2010. № 1. С. 161-168.

47. Як розвинулася Вигодська територіальна громада за останні три роки: туризм, сільськогосподарський кластер та проекти. URL:

<https://typical.if.ua/yak-rozvinulasya-vigodska-teritorialna-gromada-za-ostanni-tri-roki-rozvitok-turizmu-silskogospodarskiy-klaster-ta-proekti>